Groenfonds Midden-Delfland

Audit, monitoring en evaluatie van het puntensysteem

A.G.M. Schotman

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Groenfonds Midden-Delfland

Audit, monitoring en evaluatie van het puntensysteem

A.G.M. Schotman

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Environmental Research (Alterra) in opdracht van Groenfonds Midden- Delfland onder projectnummer: 5200043740.

Wageningen Environmental Research
Wageningen, augustus 2017

Rapport 2828
ISSN 1566-7197

Schotman, A.G.M., 2017. *Groenfonds Midden-Delfland; Audit, monitoring en evaluatie van het puntensysteem*. Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 2828. 46 blz.; 3 fig.; 20 tab.; 12 ref.

Het groenfonds Midden-Delfland is opgericht om het open agrarische cultuurlandschap te behouden en de relatie stad-land te versterken. Bewoners van het gebied kunnen een vergoeding krijgen voor onderhoud en het in stand houden van cultuurhistorisch erfgoed en biodiversiteit volgens een 'puntensysteem' voor groene diensten. Sinds de oprichting zijn er twee contractperiodes van zes jaren verlopen. Dit rapport beschrijft de door de EU voorgeschreven audit en een evaluatie als opmaat naar de derde contractperiode. Het puntensysteem wordt door de agrarische natuurvereniging Vockstaert efficiënt uitgevoerd, maar er is onzekerheid over de effectiviteit van enkele maatregelen: mozaïekbeheer voor weidevogels en oud grasland. Er is ruimte voor een ombuiging van budget naar projecten ter versterking van de relatie stad-land.

Trefwoorden: Midden-Delfland, groenfonds, effectiviteit agrarisch natuurbeheer, weidevogels, melkveehouderij, verbreding, korte ketens.

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/421019> of op www.wur.nl/environmental-research (ga naar 'Wageningen Environmental Research' in de grijze balk onderaan). Wageningen Environmental Research verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

© 2017 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, E info.alterra@wur.nl, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research Rapport 2828 | ISSN 1566-7197

Foto omslag: Koeien op oud grasland in modern agrarisch landschap bij Negenhuizen (Alex Schotman)

Inhoud

	Samenvatting	5
1	Inleiding en methode	9
	1.1 Audit	10
	1.2 Monitoring	10
	1.3 Evaluatie	11
2	Uitvoering en steekproef	12
	2.1 Uitvoering puntensysteem	12
	2.1.1 Communicatie ten behoeve van de uitvoering van het puntensysteem	12
	2.1.2 Vergoedingen en contractverlening	13
	2.1.3 Deelnamevoorwaarden	13
	2.1.4 Uitbetaling en budget	14
	2.1.5 Uitvoeringskosten	14
	2.1.6 Stapeling subsidies	15
	2.1.7 Contractbeëindiging	15
	2.1.8 Functioneren veldmedewerker	15
	2.1.9 Vergroening GLB	15
	2.1.10 Stelselherziening ANLb2016	15
	2.2 Representatieve steekproef	16
	2.3 Resultaten steekproef	17
	2.3.1 Bedrijf één	17
	2.3.2 Bedrijf twee	20
	2.3.3 Bedrijf drie	22
	2.3.4 Bedrijf vier	24
	2.3.5 Bedrijf vijf	26
	2.3.6 Bedrijf zes	28
3	Monitoring	30
	3.1 Agrobiodiversiteit	30
	3.2 Weidevogelbeheer	30
	3.3 Oud grasland	31
	3.4 Landschapselementen	32
	3.5 Natte landschapselementen	33
	3.6 Historische bebouwing	33
	3.7 Agrarische bedrijven & landbouwareaal	35
	3.8 Weidevogelstand	36
4	Evaluatie	37
	4.1 Effectiviteit en doelmatigheid per categorie	37
	4.1.1 Agrobiodiversiteit	37
	4.1.2 Oud grasland	38
	4.1.3 Mozaïekbeheer en weidevogels	39
	4.1.4 Opgaande landschapselementen	40
	4.1.5 Natte landschapselementen	40
	4.1.6 Cultuurhistorische gebouwen en deelname burgers	41
	4.2 Puntensysteem en andere bronnen voor onderhoud	41
	4.3 Mogelijkheden voor ombuiging van middelen	42
	4.4 Relatie stad-land, burger-boer	43
	Literatuur	45

Samenvatting

De gemeenten Den Haag, Delft en Midden-Delfland hebben in 2005 een fonds ingesteld en een stichting opgericht: de Stichting Groenfonds Midden-Delfland, met als doel het open agrarisch cultuurlandschap van Midden-Delfland te behouden en te versterken, met name ten aanzien van waarden op het gebied van cultuurhistorie, natuur en landschap. Daarnaast dient de gebruiks- en belevingswaarde van het gebied voor de inwoners van de omliggende gemeenten te worden vergroot, zodat de relatie tussen stad en land meer inhoud krijgt. De stichting tracht deze doelen te bereiken door te investeren in behoud van het agrarische cultuurlandschap en de versterking van de relatie stad en land, met name door middel van beheer. Het belangrijkste onderdeel is de uitvoering van het puntensysteem voor groene diensten met de inzet van Agrarische Natuurvereniging Vockestaert. Net als eerder in 2009 heeft de gemeente gevraagd om een audit, monitoring en evaluatie uit te voeren. De primaire vraag hierbij is: *In welke mate dragen de maatregelen bij aan het behalen van de doelstellingen?* De audit is bedoeld om de rechtmatigheid te onderzoeken, de Monitoring & Evaluatie is bedoeld voor de doelmatigheid. De vraagstelling was ongeveer hetzelfde als in 2009, daarnaast was het de vraag of men het puntensysteem ongewijzigd kan handhaven en of en hoe men eventueel de besteding van de gelden van het Groenfonds kan bijbuigen om doelmatiger te worden.

Voldoet de uitvoering van het puntensysteem door Vockestaert en houden de deelnemers zich aan de overeenkomsten?

Sinds de vorige audit is de communicatiestrategie volgens Vockestaert niet wezenlijk veranderd. Voor de uitvoering van het puntensysteem is er ook geen behoefte aan meer. De communicatie over allerlei andere projecten en communicatie gericht op ontwikkeling van de relatie stad-land is niet te scheiden van de communicatie over het puntensysteem. Naast effectieve communicatie over het puntensysteem is daarom een doelgerichte integrale communicatiestrategie nodig, met als achterliggend doel vermarkting van de kwaliteiten van Midden-Delfland.

Het aantal deelnemers is van 76 naar 69 gegaan. In totaal zijn er in de tweede contractperiode van zes jaar 15 deelnemers van de eerste ronde afgevallen en acht bijgekomen, inclusief mutaties op hetzelfde adres, allen actieve agrarische bedrijven. Deelnemers zijn alleen afgevallen doordat ze zich niet meer inschreven voor de tweede ronde. Bij de tweede ronde zijn van 10 kandidaat-deelnemers de aanvragen niet gehonoreerd, allemaal kandidaten zonder actief agrarisch bedrijf en zonder bedrijfsnatuurplan. Burgerleden zonder actief agrarisch bedrijf zijn niet uitgesloten van deelname, maar hebben niet de voorkeur. Dit is in lijn met de afspraak in de tweede contractperiode dat deelnemende bedrijven een minimale omvang (10 NGE) moesten hebben.

De totale uitgaven voor het puntensysteem à €260, inclusief uitvoeringskosten, blijven binnen de afgesproken limiet van €400. De deelnamevoorwaarden van het puntensysteem zijn op onderdelen behoorlijk verschillend van de eerste contractperiode, maar de uitvoeringskosten blijven met 5-6% van de totale kosten ruim binnen het afgesproken maximum. Het puntensysteem wordt dus efficiënt uitgevoerd. Echter de investering in de controles is (te?) gering, ondanks het grote belang. Ook is het de vraag of de maatregelen mozaïekbeheer en oud grasland effectief en doelmatig zijn. In deze audit en evaluatie kan dat niet worden vastgesteld. Aanbevolen wordt in de derde contractperiode serieus werk te maken van de deelnamevoorwaarden voor de maatregel oud grasland en verankering van een aantal maatregelen in collectief weidevogelbeheer.

De vergoedingen voor agrobiodiversiteit, landschapselementen en historische bebouwing zijn effectief en doelmatig want de afspraken worden nagekomen en waar nodig gecorrigeerd na controles.

Wat is het aandeel van de verschillende maatregelen en zijn de maatregelen uit het puntensysteem effectief en doelmatig?

De uitgaven voor behoud van oude landbouwhuisdierrassen (agrobiodiversiteit) beslaan slechts 1-3% van de totale uitgaven. De overeenkomsten worden meer dan nageleefd, de genenpool is groter en we mogen aannemen dat veel mensen dit waarderen. Er is geen aanleiding om te twijfelen of de huidige uitvoering van de maatregel 'beweiding met zeldzame huisdierrassen' effectief en doelmatig is.

Het aandeel in de totale uitgaven voor oud grasland is gestegen naar 40%. Aangezien de verspreiding van het oud grasland niet op kaart staat, is niet te controleren of deze percelen in Midden-Delfland werkelijk een meerwaarde hebben. Daarmee is er geen zicht op de effectiviteit en doelmatigheid van deze maatregel. Aanbevolen wordt de maatregel controleerbaar te maken en eisen te stellen aan de structuur en soortenrijkdom van grassen en kruiden. De maatregel kan blijven bestaan in het puntensysteem, maar om de effectiviteit voor weidevogels te bewaken, zou het expliciet een rol kunnen spelen binnen het weidevogelbeheer bijvoorbeeld door koppeling met de eigenschap kruidenrijkdom t.b.v. weidevogels.

Het aantal deelnemers aan mozaïekbeheer per jaar is heel gering. De uitvoering is moeilijk te controleren omdat alleen de controleur van Vockestaert daar zicht op heeft en op kantoor pas aan het einde van het jaar de balans op wordt gemaakt, zonder dat de details worden vastgelegd. Met het vrijwel verdwijnen van de deelname aan mozaïekbeheer en de actueel geringe betekenis van de maatregel oud grasland is het de vraag of het puntensysteem nog een bijdrage levert aan behoud van weidevogels. Als mozaïekbeheer echt neerkomt op het plannen van een optimale spreiding van voldoende weidevogelbeheer dan bestaat daarvoor in het collectief weidevogelbeheer geen goede vergoeding. Daarvoor zou mozaïekbeheer, naast oud grasland met een duidelijke functie voor weidevogels, als maatregel in het puntensysteem kunnen blijven bestaan. Hoewel uit de monitoringcijfers niet blijkt dat de weidevogels in Midden-Delfland als geheel achteruitgaan, bestaat hier wel grote bezorgdheid over.

In de totale uitgaven is het aandeel voor landschapselementen afgenomen van 39% naar ongeveer 30%. Het is niet onwaarschijnlijk dat een deel van de meest arbeidsintensieve elementen, die nu met behulp van het puntensysteem worden onderhouden, anders zou worden opgeruimd of aan achterstallig onderhoud gaat leiden. In de provincie Zuid-Holland is geen vergoedingsregeling voor onderhoudskosten van landschapselementen. De maatregel wordt daarom als effectief en doelmatig beschouwd. Aanbevolen wordt het weinig voorkomende onderhoud van natte landschapselementen te coördineren in het kader van 'waterdiensten' voor de waterbeheerder.

Met het behoud van cultuurhistorische elementen, vooral boerderijgebouwen, is ongeveer 20% van het budget gemoeid. De maatregel wordt daarom als effectief en doelmatig beschouwd. Ook burgers kunnen deelnemer zijn aan het puntensysteem, maar hun deelname wordt belemmerd door de eis dat ze een bedrijfsnatuurplan moeten hebben en door de voorrang van actieve agrarische bedrijven. De vraag wordt opgeworpen of een grotere investering in historische gebouwen en bijbehorende landschapselementen nu de urgentste maatregel is om het gewenste karakter van Midden-Delfland te behouden: een open, aantrekkelijk agrarisch en met behoud van biodiversiteit en dus ook of gestreefd moet worden naar een grotere deelname van burgers.

Leidt voortzetting van het puntensysteem tot versterking van het open agrarische cultuurlandschap (door behoud van een vitale grondgebonden melkveehouderijsector)?

Door de melkveehouders in Midden-Delfland te steunen met vergoedingen voor maatregelen uit het puntensysteem streeft het groenfonds ernaar een vitaal landschap met vitale bedrijven te behouden en daarmee een open Midden-Delfland met de kwaliteiten die daar historisch gezien bij horen.

Gemiddeld ontvangen de 69 deelnemers € 3200 per jaar. Heeft het zin hiermee door te gaan en hoelang? Mede gezien het feit dat er daarnaast een brede stimulans is voor behoud van een vitale agrarische sector in een open agrarisch landschap, geheel in lijn met de doelen van het groenfonds. De vraag is dan of de vitaalste agrarische bedrijven de steun uit het puntensysteem het meest nodig hebben en of puntensysteembudget daar het best besteed is? Aanbevolen wordt voor deelname aan het puntensysteem een criterium te ontwikkelen om de meeste op de burger en stad gerichte bedrijven en/of de economisch kwetsbaarste bedrijven te stimuleren.

Voor behoud van melkveebedrijven met weidevogels lijkt vermarkting van producten met meerwaarde via korte ketens, dus in de omringende stad, op langere termijn het beste toekomstmodel. Voor zover dit model als gewenst toekomstperspectief wordt gezien voor ten minste een deel van de bedrijven, zou het groenfonds zich kunnen richten op stimulering hiervan. Dit betekent dan wel concentratie van de vergoedingen op agrarische bedrijven gericht op deze en andere 'verbreding' die het contact tussen boer en burger bevorderen. Nadeel is wel dat de uitvoering daardoor complexer wordt.

Zijn er ombuigingen mogelijk ten gunste van het ontwikkelen van de relatie stad-land door gerichte communicatie die niet ten koste gaan van doelmatige maatregelen in het puntensysteem?

Het lijkt niet nuttig of noodzakelijk over het puntensysteem afzonderlijk te communiceren richting de burger. Wel is het goed bij alle activiteiten de boodschap uit te dragen dat goed onderhoud van het landschap en historische elementen en behoud van weidevogels niet vanzelf gaan. Hiervoor is aandacht, een arbeidsinspanning en inzet van geld nodig en dat is niet altijd in voldoende mate aanwezig. Onderhoud van landschapselementen, behoud van huisdierrassen en historische gebouwen is doelmatig en tot dusver niet makkelijk uit andere bronnen te financieren. Het ligt dus niet voor de hand om hieruit middelen vrij te spelen. Het meest voor de hand ligt om de uitgaven voor oud grasland doelgerichter te maken en daarmee tevens middelen vrij te spelen voor andere doelen. Aanbevolen wordt om een groter aandeel van het budget van het groenfonds niet alleen op het puntensysteem in te zetten, maar ook op projectmatige activiteiten gericht op ontwikkeling van de relatie stad-land, burger-boer.

Dit najaar wordt de uitnodiging voor deelname aan de derde contractperiode gecommuniceerd.

Aanbevolen wordt:

- open en helder te communiceren over de beslissingen;
- alle deelnamevoorwaarden nog eens goed na te lopen op controleerbaarheid en de mogelijkheden voor handhaving (rechtmatigheid) en de voorwaarden te voorzien van heldere argumenten (doelmatigheid);
- om eens apart te kijken naar de inzet van de controleur, omdat het een belangrijke invloed heeft op de effectiviteit van het puntensysteem.

1 Inleiding en methode

In 2010 heeft een audit, monitoring en evaluatie plaatsgevonden van het puntensysteem voor groene diensten in Midden-Delfland (Schotman & Melman 2010 a & b). De EU heeft toestemming gegeven aan deze vorm van steun onder de voorwaarde van rapportage over de uitvoering. In 2018 gaat een nieuwe contractperiode in voor zes jaar en wordt een herziening overwogen. Dit is aanleiding om deze werkzaamheden nog eens over te doen.

De gemeenten Den Haag, Delft en Midden-Delfland hebben een fonds ingesteld en een stichting opgericht: de Stichting Groenfonds Midden-Delfland, met als doel het open agrarische cultuurlandschap van Midden-Delfland te behouden en te versterken, met name ten aanzien van waarden op het gebied van cultuurhistorie, natuur en landschap. Daarnaast dient de gebruiks- en belevingswaarde van het werkgebied voor de inwoners van de omliggende gemeenten te worden vergroot, zodat ook de relatie tussen stad en land meer inhoud krijgt. De stichting tracht deze doelen te bereiken door te investeren in projecten gericht op het behoud van het agrarische cultuurlandschap en de versterking van de relatie stad en land. Deze projecten kunnen afkomstig zijn van de (melk)veehouderij als drager van het landschap, maar ook van andere particuliere of publiekrechtelijke organisaties (statuten versie 22 juni 2010). Om de kwaliteiten van het gebied te behouden, is een vitale agrarische bedrijfstak essentieel. De kosten in de melkveehouderij zijn echter hoog, zeker in Midden-Delfland met een hoge grondprijs, en de melkprijs is laag. Het aantal bedrijven met een hoofdkomen uit de melkveehouderij neemt jaarlijks af in Nederland. Veel bedrijven zoeken naar mogelijkheden voor verbreding om het gezinsinkomen aan te vullen. Duurzaam voortbestaan is vaak niet vanzelfsprekend. Bovendien is er vanuit de omringende steden een voortdurende druk om de ruimte in gebruik te nemen voor meer stedelijke functies. Gelukkig is in Midden-Delfland de vraag vanuit de stad naar natuur en recreatie en een agrarisch cultuurlandschap 'met kwaliteiten' ook groot.

Het groenfonds steunt sinds de oprichting in 2005 primair op natuurcompensatiegelden, met name vanwege bebouwing van de Harnaschpolder. In 2015 heeft de gemeente Maassluis zich aangesloten met een inleg van € 0,5 mln. Het fonds omvat inmiddels ongeveer € 8,5 mln. Ook is ongeveer € 1 mln. IODS-geld (Integrale Ontwikkeling Delft-Schiedam) aan het fonds toegevoegd, evenals de (nog beperkte) opbrengsten van de Rabo-streekrekening. Het jaarlijks rendement uit langjarige beleggingen bedraagt ongeveer € 2,5 ton. Het 'puntensysteem voor groene diensten' vormt het belangrijkste bestedingsdoel van de fondsmiddelen. Het gaat daarbij om zesjarige overeenkomsten voor beheer en onderhoud van natuur, landschap en cultuurhistorie en om eenmalige bijdragen voor openstelling en boerderijeducatie. De eerste zesjarige overeenkomsten vanuit het puntensysteem liepen van 2006 tot en met 2011, de tweede contractperiode van 2012 tot en met 2017. Het puntensysteem wordt uitgevoerd door agrarische natuurvereniging Vockestaert. De gemeente Midden-Delfland is verantwoordelijk voor het dagelijks beheer en levert op dit moment de voorzitter.

Sinds 2006 is er nogal wat veranderd in de beleidsmatige omgeving van het puntensysteem. Daarom heeft het groenfonds in 2015 een 'strategische balans' (Terwan & Van de Vliet, 2015) laten opstellen. Uit de balans blijkt dat het tijd is voor bezinning op de besteding van de fondsmiddelen: de geldstromen voor gebiedsbeheer zijn veranderd en er is een toenemende wens – ook vanuit een deel van de financierende gemeenten – om het budget mede te besteden aan het aanjagen van vernieuwing en om de relatie stad-land een sterker accent te geven. Tegelijk wil men de kwaliteiten van het fonds (middelen voor duurzaam beheer zijn schaars) niet overboord gooien. Op grond van voorgaande aanbevelingen heeft het bestuur van het groenfonds 3 september 2015 gekozen voor een blijvende inzet op behoud en ontwikkeling en een grotere inzet op dynamiek en versterking stad-landrelatie.

April 2017 hebben Vockestaert, LTO Delflands Groen en de werkgroep groenblauwe diensten een advies uitgebracht over voortzetting van het puntensysteem na 2017. Het advies bevat een aantal concrete suggesties voor aanpassing van het puntensysteem. Deze evaluatie neemt dat advies mee in

de evaluatie door expliciet aandacht te besteden aan een aantal adviezen. De primaire vraag van het groenfonds is immers: *In welke mate dragen de maatregelen bij aan de doelstellingen?* Deze vraag wordt beantwoord op basis van een audit en monitoringgegevens. De resultaten daarvan worden gebruikt voor de evaluatie.

Het is de tweede keer dat deze werkzaamheden plaatsvinden en de wens van de opdrachtgever is om de werkzaamheden grotendeels conform de eerste keer uit te voeren.

1.1 Audit

Onder de audit wordt verstaan een rechtmatigheidsonderzoek naar de uitvoering, het proces en de organisatie van het Groenfonds Midden-Delfland. De vraag daarbij is: *voldoet de uitvoering van het puntensysteem door de Agrarische Natuurvereniging Vockestaert aan de eisen die daaraan worden gesteld? En: houden de deelnemers zich aan de afspraken en komen de uitgevoerde diensten en het behaalde resultaat overeen met de indicatoren die zijn vastgelegd in de individuele contracten?* (Schotman & Melman 2010a). Dit zijn ook nu weer de vragen. Als auditperiode gelden de jaren 2012 tot en met 2017.

Werkzaamheden audit 2017:

1. Beoordeling van de sinds 2011 gevolgde procedures aan de hand van een nieuwe door Vockestaert aan te leveren verzameling documenten die de communicatie, de veranderingen in de maatregelen en de hoogte van de vergoedingen, de contractverlening, het bestede budget per jaar, de uitvoeringskosten, stapeling van subsidies en de controles door en het functioneren van de veldmedewerker beschrijven. De informatiebasis bestaat uit alle hiervoor relevante documenten die door Vockestaert worden aangeleverd.
2. Het op dezelfde wijze als in 2010 nemen en uitvoeren van een steekproef van 5% van de deelnemers.
3. Het formuleren van de conclusies.
4. (Extra) aandachtspunten ten opzichte van 2010:
 - De wijze waarop in 2012 contracten zijn gecontinueerd, verlengd of veranderd,
 - Of en wat er is veranderd in de voorwaarden voor deelname en de hoogte van de vergoedingen en de controle,
 - De consequenties van de vergroening van het GLB,
 - Van de stelselherziening agrarisch natuur- en landschapsbeheer,
 - en andere regionale regelingen, bijvoorbeeld: Duurzaam Boer Blijven, op basis van gegevens zoals beschikbaar gesteld worden door de gemeente Midden-Delfland.

1.2 Monitoring

Het doel van monitoring is het meten van de geleverde inspanning en de effecten daarvan. De te meten zaken worden indicatoren genoemd. In 2010 (Schotman & Melman 2010b) is onderzocht wat de bruikbaarheid is van het toen bij de offerte aanvraag meegeleverde monitoringadvies van Terwan & Lever (2006). De wens van de opdrachtgever voor de eerste evaluatie was de door hen beschreven indicatoren SMART te herdefiniëren en een kwantitatief overzicht te maken van de resultaten van het groenfonds. Er zijn zes indicatoren onderscheiden voor het meten van de inspanning en drie voor het meten van effecten. De in 2010 uitgevoerde meting kan worden opgevat als een nulmeting.

De indicatoren voor de inspanning zijn:

1. Agrobiodiversiteit. Aantal deelnemers en dieren en de uitgaven.
2. Weidevogels. Aantal en oppervlakte wildredders en mozaïekbeheer en de uitgaven.
3. Historisch weidegebied. Oppervlakte oud grasland, aantal deelnemers en de uitgaven.
4. Opgaande landschapselementen. Oppervlakte en aantal deelnemers per landschapselement en de uitgaven.

-
5. Natte historische landschapselementen. Oppervlakte en aantal deelnemers per landschapselement en de uitgaven.
 6. Historische agrarische bebouwing. Aantal maatregelen per deelnemer en de aantallen en uitgaven. En voor de effecten:
 7. Aantal agrarische bedrijven, stuks rundvee in het werkgebied.
 8. Het landbouwareaal in het werkgebied.
 9. Ontwikkeling weidevogelstand. Aantallen van zeven soorten weidevogels.

De monitoring van 2017 richt zich op het meten van deze negen indicatoren. Voor het meten van de inspanningsindicatoren waren we afhankelijk van de betrouwbaarheid en volledigheid van de data die door Vockestaert werden aangeleverd. Deze zijn door middel van een of meerdere Exceldocumenten aangeleverd met een specificatie van de hoeveelheden en het uitgekeerde bedrag, per maatregel, per deelnemer, per jaar. Bij het meten van de effectindicatoren is beschikbaarheid van data cruciaal, met name voor het schetsen van de ontwikkeling van de weidevogelstand, waarbij de gegevens uit verschillende bronnen moeten komen. De indicatoren kunnen zo gedetailleerd zijn als de aangeleverde gegevens toestaan.

1.3 Evaluatie

In 2010 (Schotman & Melman 2010b) is de evaluatie – het onderzoek naar de doelmatigheid – ingevuld met de volgende vragen:

1. Hoe is de deelname aan het puntensysteem (groenfonds Midden-Delfland)?
2. Is het geld zinvol ingezet?
3. Heeft het puntensysteem inspirerend gewerkt in het gebied en daarbuiten, en is de uitvoering efficiënt?

Bij de eerste vraag is aandacht besteed aan het relatieve aantal deelnemers per maatregel, aan de daarmee gemoeide financiën en aan de spreiding van de deelnemers over het gebied. De effectiviteit van maatregelen voor agrobiodiversiteit, weidevogels, opgaande landschapselementen, natte landschapselementen, cultuurhistorische elementen en behoud van agrarisch landschap is besproken aan de hand van de uitkomsten van de monitoring (negen indicatoren). Ten slotte is een korte discussie gewijd aan de mate waarin het puntensysteem inspirerend heeft gewerkt en aan de betekenis voor weidevogels.

Nu spelen in 2017 weliswaar ongeveer dezelfde vragen, maar daarnaast is het de vraag of men het puntensysteem ongewijzigd wil handhaven en of en hoe men eventueel de besteding van de gelden van het groenfonds kan bijbuigen om doelmatiger te worden. Dit leidt tot de volgende vraagstelling:

Evaluatie 2017:

1. Hoe heeft de (relatieve) deelname aan het puntensysteem en de verspreiding van de deelnemers zich verder ontwikkeld?
2. Zijn de maatregelen uit het puntensysteem effectief en doelmatig?
3. Leidt voortzetting van het puntensysteem tot versterking van het open agrarische cultuurlandschap (door behoud van een vitale grondgebonden melkveehouderijsector)?
4. Zijn er ombuigingen mogelijk ten gunste van het ontwikkelen van de relatie stad-land die niet ten koste gaan van doelmatige maatregelen in het puntensysteem?

2 Uitvoering en steekproef

In 2009 lag bij de audit – het onderzoek naar de rechtmatigheid – het accent op de procedures voor uitvoering van het puntensysteem. Deze bleken te voldoen aan de eisen die daar op grond van EU-regelgeving mogen worden verwacht. Bij de vorige audit was de vraag of de uitvoeringsprotocollen voldoen. Aangezien hieraan volgens Vockestaert niets is veranderd, zijn deze niet opnieuw bekeken. Nu in 2017 is het vooral de vraag of de uitvoering is verlopen volgens het afgesproken proces. In het licht van de evaluatie (hoofdstuk 4) is ook van belang vast te stellen of dat proces effectief en doelmatig is en of daar iets aan verbeterd kan worden.

2.1 Uitvoering puntensysteem

2.1.1 Communicatie ten behoeve van de uitvoering van het puntensysteem

Sinds de vorige audit is de communicatiestrategie volgens Vockestaert niet wezenlijk veranderd, al maakt men nu vanzelfsprekend meer en gemakkelijker gebruik van internet, e-mail en mobiele telefoon. Het aanmeldingsformulier voor de tweede contractperiode is nog per post verstuurd. Een paar keer per jaar verschijnt er een nieuwsbrief, er is een algemene ledenvergadering van Vockestaert, de website wordt bijgehouden en soms verschijnt er een stukje in de krant over bijvoorbeeld de bloesemtocht of een open dag. Voor de uitvoering van het puntensysteem is er niet echt behoefte aan meer.

Echter, volgens de strategische balans zou de communicatie moeten verbeteren: “De boodschap uit de steden is helder: het gebied Midden-Delfland en het fonds zijn in de stad niet zichtbaar en het is aan stadsbewoners niet uit te leggen waarom er met stedelijk geld knotwilgen worden onderhouden in Midden-Delfland terwijl er in de stad zo veel achterstallig onderhoud is. Het fonds wordt vooral gezien als “het feestje van Midden-Delfland” waar de stad grotendeels buitenstaat. Dat is natuurlijk ook een *mission inside* van de steden zelf, maar het staat buiten kijf dat het groenfonds zichtbaarder moet worden.”

Nu is ‘het puntensysteem als een feestje voor boeren’ een gemakkelijk verwijt en zal het gros van de stadsbewoners niets hebben met het platteland en er niet in geïnteresseerd zijn. In dat licht is ‘voldoende communicatie’ een lastige taak. Het proces voor uitvoering van het puntensysteem is bovendien niet primair ontworpen om de communicatie met de burger te verbeteren, maar voor een efficiënte uitvoering.

Nu onderneemt Vockestaert al best activiteiten met sterke communicatieaspecten, maar dat is veelal niet in het kader van het puntensysteem. Er zijn volop ideeën voor nieuwe activiteiten. Nuttige recreatie- en educatieactiviteiten van Vockestaert waarvoor op allerlei manieren aandacht wordt gevraagd en die niet of slechts deels uit het groenfonds worden gefinancierd:

- Vliegende wandelpaden (tijdelijke paden over boerenland). Deze zijn bij een tussentijdse herziening toegevoegd aan het puntensysteem.
- Boerenwandelpaden door (agrarisch) Midden-Delfland. Deze lopen nu via het recreatieschap (na opheffing wordt deze rol door een andere organisatie overgenomen).
- Publicatie van een recreatiekaart of anderszins bekendmaken van recreatieve mogelijkheden in het agrarisch cultuurlandschap.
- Openstelling voor bedrijfsbezoeken, excursies, open dagen waaronder de Midden-Delflanddag, etc.
- Boerderijeducatie (Stilte naast de Stad) (boerderijbezoek lagere school).
- Organiseren van een cursus ‘zien en beleven’ (6 lezingen, gevolgd door 6 excursies).
- Organisatie van de Vockestaertdag (evenement Met Vockestaert de Boer Op, jaarlijks in een ander deel van het gebied).
- Boer zoekt hulp (burgers uitnodigen om mee te werken op de boerderij: melken, voeren, etc.).
- Opschalen van de huidige educatielessen op basisscholen, uitbreiding daarvan naar middelbare scholen. Ontwikkeling van nieuw lesmateriaal en een wervende standaard-presentatie.

Er wordt een schaapskudde geëxploiteerd door een aparte, zij het aan Vockestaert gelieerde, stichting. De kudde vormt, mede dankzij de locatie van de schaapskooi, een perfecte schakel tussen stad en land. Zo organiseert de stichting bijvoorbeeld lammetjesdagen, schaapsscheerdersfeesten en andere educatieve en recreatieve activiteiten, en biedt de schaapskooi ook onderdak aan een museum voor oude landbouwwerktuigen.

Een audit, monitoring en evaluatie van al deze zaken behoort niet tot het onderwerp van dit rapport. De communicatie hierover is echter niet te scheiden van de communicatie over het puntensysteem. Naast effectieve communicatie over het puntensysteem is dus een doelgerichte communicatiestrategie nodig, met als achterliggend doel vermarkting van de kwaliteiten van Midden-Delfland.

2.1.2 Vergoedingen en contractverlening

Voor de aanvraagperiode 2012-2017 is er weinig veranderd aan het puntensysteem, behalve voor instandhouding van oud grasland, waar de vergoeding van € 60 naar € 85 per hectare is gegaan, zijn de vergoedingen niet aangepast en alleen de vergoeding voor het gebruik van de wildredder is verdwenen. Daarvoor was geen belangstelling. Bij mozaïekbeheer is de vergoeding per bedrijf van € 440 verdwenen en vervangen door een van € 200 voor het opstellen van een graslandplan. In de 'catalogus' van het puntensysteem staat niet omschreven wat onder een graslandplan verstaan wordt. De deelnemers aan de eerste ronde van het puntensysteem konden zich weer inschrijven voor de tweede ronde. Daarbij is prioriteit gegeven aan actieve agrarische bedrijven. Bovendien was er tussen 2012 en 2013 budgettaire ruimte voor opname van nieuwe deelnemers. Aan de procedures voor contractverlening en de contracten zelf is niets veranderd. In totaal zijn er 15 deelnemers van de eerste ronde afgevallen en 8 bijgekomen, inclusief mutaties op hetzelfde adres. Deelnemers zijn alleen afgevallen doordat ze zich niet meer inschreven voor de tweede contractperiode. Het aantal deelnemers is daarmee van 76 naar 69 gegaan. Er is geen rapportage beschikbaar gesteld over hoeveel kandidaatdeelnemers zijn afgewezen en de reden hiervan. Bij navraag bleek dat van 10 kandidaat-deelnemers de aanvraag niet is gehonoreerd, allemaal kandidaten zonder actief agrarisch bedrijf en zonder bedrijfsnatuurplan. Dit najaar wordt de uitnodiging voor deelname aan de derde contractperiode verstuurd. Aanbevolen wordt open en helder te communiceren over de beslissingen.

2.1.3 Deelnamevoorwaarden

Volgens de catalogus van het puntensysteem zijn de deelnamevoorwaarden op onderdelen behoorlijk verschillend van de oude:

- De eis dat het erf opgeruimd moet zijn is nader gespecificeerd ten opzichte van 2006.
- De voorwaarde voor deelname aan het puntensysteem is dat als men weidevogels op het bedrijf heeft, men aan één of meer beschermingsvormen voor weidevogels meedoet.
- Aan het toepassingsgebied is het landelijk gebied van de gemeente Delft toegevoegd.
- Bij de beoordeling van de aanvragen krijgen actieve boerenbedrijven (minimaal 10 NGE) met weidegang voorrang.
- Voor knotbomen en hoogstamfruit onder de regeling zijn de eisen wat verder gespecificeerd.
- Ook de eisen om in aanmerking te komen voor een vergoeding voor erfbeplanting zijn nader uitgewerkt. Daarbij worden nieuwe elementen van landschappelijk belang genoemd: ligusterheg, houtril en grasveld of boomgaard met veel sneeuwkllokjes.

Gezien de indeling van het erf zal hieraan niet door iedere deelnemer zo gemakkelijk voldaan kunnen worden. Het is ook een kwestie van smaak wat wel en niet door de beugel kan, hoe definieer je verzorgd en opgeruimd, en afhankelijk van de ligging t.o.v. de openbare weg. Iedere deelnemer zal wel wat weidevogels hebben, dus dat zou betekenen dat iedereen aan collectief weidevogelbeheer en mozaïekbeheer mee kan doen. De vraag is of je 'aanwezigheid van weidevogels' niet moet specificeren met een minimumaantal van kritische soorten en of je deelname aan mozaïekbeheer en oud grasland daar niet ook van moet laten afhangen.

De voorwaarde dat aanvragers met een actief agrarisch bedrijf met weidegang voorrang krijgen, werpt naast de gehandhaafde verplichting om een bedrijfsnatuurplan te hebben barrières op voor deelname van burgers. Dit is te motiveren vanuit de doelstelling van het groenfonds, maar kan wel protest oproepen.

Uit de beschrijving van de maatregel erfbeplanting is niet op te maken welke of hoeveel elementen aanwezig moeten zijn. De vergoeding voor het onderhoud moet op basis van een begroting worden uitgekeerd. Het eerste jaar wordt die ingevuld en gecontroleerd en vermeld op het overzicht per deelnemer. Dit overzicht neemt de controleur mee als er gecontroleerd gaat worden. Er wordt dan nagekeken of het nog klopt; klopt het niet, dan volgt er een korting. Dat is de procedure volgens Vockestaert.

Er is geen rapportage met argumenten voor de veranderingen beschikbaar gesteld.

Aanbevolen wordt voor de derde ronde alle deelnamevoorwaarden nog eens goed na te lopen op controleerbaarheid en de mogelijkheden voor handhaving en te voorzien van heldere argumenten.

2.1.4 Uitbetaling en budget

In de eerste periode was het uitgekeerde bedrag tussen de k€227 en k€279 per jaar. Nu is het begrote uit te betalen bedrag iets kleiner (tabel 1). De werkelijk uitbetaalde bedragen zoals gerapporteerd voor de jaarbrieven, wijken iets af, vier procent minder, door kortingen en het in de praktijk niet deelnemen aan mozaïekbeheer (tabel 2). Het precieze verschil tussen het begrote en het werkelijk uitgekeerde bedrag is niet makkelijk te achterhalen in de beschikbaar gestelde informatie. Dit hoort ook niet bij de audit. Deelnemers die meer hadden aangevraagd aan subsidie t.o.v. van de eerste periode zijn niet gehonoreerd. Hierdoor bleef er budget over voor nieuwe deelnemers. Het bedrag dat meer is aangevraagd, is niet uitbetaald aan de deelnemers, daarom wordt dit bedrag afgetrokken van het begrote totaal uit te betalen bedrag. Het bedrag kan ieder jaar wijzigen. De uitbetaling aan de deelnemers vindt altijd in het najaar plaats. Het uitgekeerde bedrag per jaar zoals vermeld in de aangeleverde overzichten is nog steeds minder dan het toegestane maximum van € 400.000,- uit het EU-besluit. Men blijft dus binnen die afgesproken limiet.

Tabel 1 Begrote uitbetalingen volgens de door Vockestaert aangeleverde tabellen (Overzicht totaal per element 2012+2013+2014+2015.xlsx).

	2012	2013	2014	2015	2016
Totaal 'uitbetaald'	205590	221042	225875	222879	222475
Af: Meer aangevraagd	2343	2343	1589	1589	1574
Af: mozaïekbeheer	6980	2348	6966	5535	6980

Tabel 2 Uitbetalingen volgens de jaarbrieven. * = In 2015 is er een bedrag van € 2805 in mindering gebracht.

	2011	2012	2013	2014*	2015	2016
Uitbetaling puntensysteem	208692	196225	216454	216487	215755	213921
Mozaïekbeheer	11175	6651	2348	4686	2535	1980

2.1.5 Uitvoeringskosten

Vanaf de start van de uitvoering is het streven de uitvoeringskosten te beperken tot maximaal 15% van de omzet. Vockestaert declareert jaarlijks de gemaakte kosten. In 2009 was de som slechts 3,5% van de omzet. In de jaren 2011-2016 is de som 5-6% (tabel 3). De vraag is dan natuurlijk wat je onder de uitvoeringskosten meetelt. Hier is het opgevat als kosten die door Vockestaert beheerst kunnen worden, zoals vacatiegelden, kantoor en organisatie en controles. De kosten van de accountant zijn nogal variabel en door Vockestaert nauwelijks beïnvloedbaar. Bovendien, zelfs inclusief de accountantskosten zijn de kosten laag: 6-7% van de totale kosten. De kosten van controles slaan op de kosten van de controleur. De uitvoeringskosten blijven ook inclusief accountantskosten ruim binnen het afgesproken maximum.

Tabel 3 *Uitbetalingen voor totaal en uitvoeringskosten volgens de jaarbrieven.*

	2011	2012	2013	2014 *	2015	2016
Totale lasten puntensysteem	273036	240381	260123	261608	255060	263890
accountantskosten	1500	1750	2250	2500	2500	3328
Vacatiegeld GB-diensten	4150	2275	400	250	950	925
Kantoor en organisatie	7800	11647	12942	11185	10746	11885
Controles i.v.m. PTS	2978	1163	1252	1920	363	250
Uitvoering excl. Acc.	5%	6%	6%	5%	5%	5%

2.1.6 Stapeling subsidies

Er wordt nog steeds gelet op stapeling van subsidies om de in de EU verboden dubbelbetalingen te voorkomen. Omdat de Subsidie Onderhoud Landschapselementen (SOL) en de betaling voor natuurlijke handicaps niet meer bestaan, hoeft hiermee geen rekening mee te worden gehouden. De vermindering op de uitkering van het groenfonds – als gevolg van stapeling – heeft voor het laatst in respectievelijk 2014 (SOL) en 2013 (natuurlijke handicaps) plaatsgevonden. Vergoedingen voor historische gebouwen worden alleen gegeven onder de voorwaarde dat er geen monumentenbijdrage verstrekt wordt. Vockestaert gaat uit van de eigen verantwoordelijkheid van de deelnemers en controleert dit niet.

2.1.7 Contractbeëindiging

Er zijn geen voorbeelden van onvrijwillige beëindigingen van het contract. Wel worden op basis van de waarnemingen van de veldmedewerker in overleg met de deelnemer soms aanpassingen gedaan aan de overeenkomst. Bij de deelnemers in de steekproef nu en in 2010 kwam hierover geen onvrede voor de dag. Over de redenen van vrijwillige beëindiging is niets bekend. Daarover zijn geen verslagen aangeleverd en die zijn ook niet onderzocht.

2.1.8 Functioneren veldmedewerker

Evert Oltshoorn was en is de veldmedewerker van Vockestaert. Hij bezoekt per jaar de helft van de deelnemers aan het puntensysteem per jaar, meestal in de periode september-oktober. De administratie van Vockestaert heeft hiervoor een planning en administratie in Excel. Een controle op het functioneren van deze medewerker valt niet onder deze audit. Er is overigens geen aanleiding om te twijfelen aan de kwaliteit van dit functioneren. De controles vervullen wel een belangrijke rol bij de uitvoering van het puntensysteem en kunnen de effectiviteit van het puntensysteem beïnvloeden. Aanbevolen wordt daarom hier eens apart naar te kijken.

2.1.9 Vergroening GLB

Landelijk wordt er mede in het kader van de vergroening van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) van de EU gestreefd naar handhaving van het aandeel permanent grasland. De maatregel handhaven oud grasland heeft dat effect. Omdat het in Midden-Delfland overwegend melkveebedrijven betreft met een klein aandeel niet permanent grasland hebben de vergroeningsregels hier vrijwel geen consequenties. Behalve oud grasland zijn er verder geen maatregelen in het puntensysteem die helpen bij het nakomen van de verplichtingen in het kader van de GLB-vergroening.

2.1.10 Stelselherziening ANLb2016

Bij de stelselherziening agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016 (ANLb2016) is de agrarische natuurvereniging Vockestaert tevens een collectief geworden. Veel deelnemers aan het puntensysteem zijn ook deelnemer aan het collectieve contract voor agrarisch natuurbeheer met de provincie. De provincie Zuid-Holland maakt alleen collectief weidevogel- en akkerbeheer mogelijk en kent geen vergoedingen voor droge en natte dooradering. Onderhoud van opgaande landschapselementen kan met het verdwijnen van de SOL dus alleen nog met het puntensysteem gestimuleerd worden. Het Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer 2016 kent geen vergoeding voor maaitrappen (d.w.z. wel andere

maatregelen met een vergelijkbaar effect) of instandhouding van oud grasland. De potentiële overlap met het puntensysteem is dus zeer gering. Een echte integratie van het puntensysteem met ANLb2016 is dus niet aan de orde. Wel is het zaak de effectiviteit van complementaire maatregelen zoals oud grasland en mozaïekbeheer in het kader van collectief agrarisch natuurbeheer te bewaken.

2.2 Representatieve steekproef

Op 25 april 2017 zijn drie Excelfiles aangeleverd door Vockestaert:

- Deelnemerspuntensysteem.xls: een lijst van 68 deelnemers aan het puntensysteem, waaraan één nieuwe deelnemer nog ontbreekt en een aantal telefoonnummers.
- Overzicht per element 1e ronde.xls: nog een overzicht van de 69 deelnemers met alle tabbladen met de afgesloten contracten per bedrijf.
- Deelnemers 2e ronde puntensysteem.xls: overzicht plus acht tabbladen; zesmaal met mutaties t.o.v. 1^e ronde, een van een nieuwe deelnemer en een waarbij een nieuwe naam als deelnemer staat bij een oud adres.

In de eerste ronde waren we 76 deelnemers. Daarvan zijn er 15 afgevallen, waarbij op twee bestaande adressen nieuwe deelnemers zijn geregistreerd. In totaal zijn er 8 nieuwe deelnemers waardoor het totaal in de tweede ronde op 69 deelnemers komt.

Tabel 4 Verdeling van de deelnemers aan het puntensysteem over de zes groepen (zie tekst) op basis van het aantal typen cultuurhistorische elementen en de overeengekomen oppervlakte oud grasland.

Oud grasland			
cultuurhistorie	< 15 ha	>= 15 ha	totaal
< 3 typen	N=11	N=12	N=23
3-5 typen	N=11	N=10	N=21
>5 typen	N=17	N= 8	N=25
totaal	N=39	N=30	N=69

De deelnemers zijn om de steekproef te stratificeren over zes groepen verdeeld op basis van de deelname aan de maatregel oud grasland (>= 15 ha) en het aantal typen cultuurhistorische elementen (>5, 3-5, <3 typen maatregelen) per bedrijf (tabel 4).

Tabel 5 Vertegenwoordiging van de gecontracteerde maatregelen over de steekproefbedrijven (kolom ja) en over het gehele gebied (kolom nee).

Maatregelen		Bedrijf in gestratificeerde steekproef				Totaal	
		ja		nee			
		N		N		N	
Op bedrijf							
Natuur & biodiversiteit	ja	4		54		58	
	nee	2		9		11	
cultuurhistorie	ja	6,5 typen	6	5,2 typen	56	5,3 typen	61
	nee	0	0	0	7	0	8
oud grasland	Ja	26,3 ha	4	18,2 ha	49	18,8 ha	53
	nee	0	2	0	14	0	16
oud huisdierras	ja	2 stuks	1	18 stuks	26	17,4 stuks	27
	nee	0	5	0	37	0	42

In de steekproef zouden minimaal 5% van de bedrijven moeten zitten, dus minimaal vier stuks. Omwille van de representativiteit zijn het er zes (8%) geworden. Zelfs daarmee is de vertegenwoordiging van deelnemers met maatregelen op het gebied van biodiversiteit iets ondervertegenwoordigd in de steekproef (7%), met maatregelen op het gebied van cultuurhistorie iets oververtegenwoordigd (10%), deelnemers met oud grasland precies goed (8%), maar met wel relatief veel hectares en ten slotte deelnemers in de steekproef met oude huisdierrassen (4%) ondervertegenwoordigd (tabel 5). Bij een steekproef zijn deze afwijkingen van het gemiddelde niet te vermijden. Ze zijn door de stratificatie met behulp van de zes groepen voldoende binnen de perken gebleven.

2.3 Resultaten steekproef

Uit elke groep in tabel 4 is één deelnemer getrokken door alle deelnemers in die groep te nummeren en blind een nummer te kiezen. Eén deelnemer zat zowel in 2009 als nu in 2017 in de steekproef. Om privacyredenen worden de bevindingen bij het bedrijfsbezoek anoniem weergegeven. Op welk bedrijf eventuele afwijkingen worden geconstateerd, doet voor de steekproef niet ter zake. Het gaat om het totaalbeeld. De bedrijfsbezoeken zijn gebracht op 22 mei 2017 en namen ongeveer één uur in beslag. Het bezoek was aangekondigd. Bij twee bedrijven waren de deelnemers wegens werkzaamheden niet aanwezig, maar konden de afgesproken maatregelen wel gecontroleerd worden.

2.3.1 Bedrijf één

Sfeerbeeld

Het gaat om een agrariër met een groot enthousiasme voor weidevogellandschap en cultuurhistorie. Hij is al op leeftijd en is vanwege de gezondheid recentelijk gestopt met melken. Er is geen opvolger voor het bedrijf als melkveebedrijf, maar wel als zorgboerderij gecombineerd met opfok van jongvee en de productie van ruwvoer. In ieder geval blijft ook de 30 hectare grond vooralsnog in het bedrijf. Het bedrijf doet aan mozaïekbeheer, maar niet jaarlijks. In de jaren 2012 en 2014 zijn hiervoor vergoedingen ontvangen. Op 22 mei was de boer een perceel aan het hooien, terwijl andere percelen al veel eerder gemaaid waren, afgezien van het juniland en het plasdrasperceel. Er zijn dus duidelijk maaistrappen, al lijkt er op basis van het gesprek geen helder plan aan ten grondslag te liggen. Hij zou in 2017 vergoeding voor een maaistrap kunnen krijgen. De vraag is hoe de controleur de vergoeding precies vaststelt. Uit het jaarverslag van de weidevogelwacht blijkt dat hij verscheidene broedende grutto's en andere weidevogels op het bedrijf heeft, vooral op een perceel met rust tot 15 juni. Op de kaart met permanent grasland (figuur 3) is het hele bedrijf aangegeven als grasland dat in alle drie peiljaren (2006, 2012 en 2016) permanent grasland was, d.w.z. ten minste vijf jaren achtereen als grasland in gebruik geweest. Vrijwel alle grasland op zijn bedrijf is al bijna 100 jaar niet gescheurd. Het is dus met recht oud grasland. Voor hem hoeft de productie niet optimaal te zijn. Bovendien: het niet optimale reukgras ruikt lekker en voor zijn paarden is niet al te 'vet' gras beter. Alleen de drie hectare voor het huis is geen oud grasland. Er zijn verschillende koeien van een oud ras aanwezig op het bedrijf.

Aan onderhoud van de landschapselementen op het bedrijf, oude knotessen (foto 2), een geriefhoutbosje, een groot aantal knotwilgen en fruitbomen wordt veel aandacht besteed. Diverse fruitbomen zijn vervangen door jonge exemplaren. Door bezoekers wordt dit ook hooggewaardeerd volgens de boer en de boerin.

Ook cultuurhistorisch heeft het erf een aantrekkelijke uitstraling. Voor diverse bijgebouwen is een nieuwe functie gevonden die geen afbreuk doet aan het historische karakter. Bijvoorbeeld voor de rietgedekte hooiberg (foto 1). Het woon- en stalgedeelte en de regenput zijn op een verantwoorde manier gerestaureerd. In de boerderij bevindt zich een boenhok. In de boerentuin telen mensen uit de buurt groenten. In de polder doet de stalen weidemolen nog dienst.

Al met al stimuleren hier de maatregelen van het puntensysteem behoud en instandhouding van weidevogels en een aantrekkelijk historisch landschappelijk karakter. De vergoedingen zijn lang niet kostendekkend, maar de afgesproken maatregelen worden uitgevoerd.

Foto 1 Historisch erf waarop verschillende bijgebouwen een nieuwe functie hebben gekregen met behoud van een aantrekkelijke uitstraling.

Foto 2 Knotessen op bedrijf één.

Tabel 6 De afgesproken maatregelen waaraan is voldaan en de vergoedingen op bedrijf 1.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Mozaïekbeheer		ja		
Instandhouden oud grasland	ha	27	85	€ 2,295.00
Zeldzame huisdierrassen	rund	1	100	€ 100.00
Totaal				€ 2,395.00
Landschapselementen				
Geriefhoutbosje	ha	0.03	3750	€ 112.50
Houtsingels	ha	0.02	3750	€ 75.00
Knotbomen	boom	60	5	€ 300.00
Jaarlijkse snoei	boom	30	15	€ 450.00
Erfbeplanting	hoge bomen (zie bijlage)	15		€ 400.00
	extra bij fraai aanzicht (zie bijlage)	goed		€ 200.00
	extra elementen	1	100	€ 100.00
Totaal				€ 1,637.50
Cultuurhistorische el.				
<i>Historisch hoofdgebouw</i>				
a. woongedeelte	element	1	350	€ 350.00
b. stalgedeelte	element	1	360	€ 360.00
<i>Hooiberg</i>				
a. betonpalen of stalen kap	element	1	15	€ 15.00
b. houten roeden en kap	element	1	60	€ 60.00
Boenhok	element	1	20	€ 20.00
<i>Karnmolen</i>				
Melkbocht	element	1	80	€ 80.00
Waterput	element	2	2.5	€ 5.00
Lage betonsilo	element	2	5	€ 10.00
Rieten daken	m ²	80	0.2	€ 16.00
Boerentuin	element	1	100	€ 100.00
Oude klinkerbestrating	10 m ²	13	2	€ 26.00
Erfverharding grind	10 m ²	70	2	€ 140.00
Stalen weidemolen	element	1	50	€ 50.00
Totaal				€ 1,232.00
Totaal generaal				€ 5,264.50

2.3.2 Bedrijf twee

Sfeerbeeld

Hoewel de woonhuis en het bedrijf oud zijn, het zou al sinds het jaar 1418 in de familie zijn, maakt het erf geen aantrekkelijke en onderhouden indruk. Het ligt niet aan de openbare weg dus dat hoeft geen probleem te zijn, aangezien 'een opgeruimd erf' een rekbaar begrip is. Enige tijd terug is het rietdak van het stalgedeelte vervangen door staalplaten (foto 3) omdat een rietdek à € 100.000 te duur was. De vergoeding voor dit cultuurhistorische onderdeel is daarom geschrapt. Hetzelfde is met de vergoeding voor een hooiberg gebeurd. De boer heeft een gemotiveerde opvolger, 53 hectare eigen grond en produceert 850.000 kilo melk. Het bedrijf heeft toekomst en als er budget beschikbaar is, wordt het stalgedeelte alsnog gerestaureerd. Onder het melkvee zijn twee lakenvelden en drie blaarkoppen. Meer individuen van zeldzame huisdierrassen dus dan afgesproken. De erfbeplanting bestaat uit ruim voldoende bomen om de bescheiden vergoeding voor elf exemplaren, het geriefhoutbosje en de houtsingels te verantwoorden.

Foto 3 Rietgedekt historisch hoofdgebouw met stalgedeelte met staalplaten dak op bedrijf twee.

Van de 53 hectare zouden er 30 oud grasland moeten zijn. In figuur 3 is te zien dat een flink aandeel van de percelen in de peiljaren 2006, 2012 en 2016 permanent grasland was, dus die 30 ha zouden er kunnen zijn. De boer heeft echter niet zo'n strikte opvatting over oud grasland. Hij rouleert de maisteelt. Zo is een perceel dat nu '15 juni beheer' heeft in 2016 geen permanent grasland. Volgens de boer is vernieuwd grasland net zo aantrekkelijk voor weidevogels als oud grasland. Uit het jaarverslag van de vogelwacht blijkt dat er inderdaad kieviten en scholeksters aanwezig waren in 2015 en 2016, maar dit zijn de niet-kritische weidevogels. Door hermelijnen- (2016) en kraaienpredatie (2017) laat het broedsucces te wensen over. Ook in 2017 is permanent grasland gescheurd voor maisland. Het lijkt zaak op dit bedrijf goed op te letten of er wel voldoende oud grasland overblijft. Overleg met de controleur hierover was geen onderdeel van de audit.

Het historische woongedeelte heeft wel een nieuwe rietkap gekregen en het stalen weidemolentje is aanwezig. Al met al wordt aan de afspraken voldaan als er inderdaad nog 30 ha oud grasland over is. Dit was niet te controleren, enerzijds omdat oud grasland niet herkenbaar hoeft te zijn vanwege de mogelijkheid van doorzaaien, anderzijds omdat ze niet op kaart staan.

Tabel 7 De afgesproken en uitgevoerde maatregelen en vergoedingen op bedrijf twee.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Instandhouden oud grasland	ha	30	85	€ 2,550.00
Zeldzame huisdierrassen	rund	2	100	€ 200.00
Totaal				€ 2,750.00
Landschapselementen				
Geriefhoutbosje	ha	0.035	3750	€ 131.25
Houtsingels	ha	0.08	3750	€ 300.00
Erfbepanting	hoge bomen (zie bijlage)	11		€ 400.00
Totaal				€ 831.25
Cultuurhistorische el.				
<i>Historisch hoofdgebouw</i>				
a. woongedeelte	element	1	350	€ 350.00
Stalen weidemolen	element	1	50	€ 50.00
Totaal				€ 400.00
Totaal generaal				€ 3,981.25

2.3.3 Bedrijf drie

Sfeerbeeld

Bedrijf drie is geen agrarisch bedrijf, maar een zogenaamd burgerdeelnemer. Het voormalig agrarische bedrijf is helemaal ingesloten door de snelweg met toeritten, een hoogspanningsleiding en bedrijven. Het erf zelf ademt nog helemaal de historische agrarische sfeer door zorgvuldig onderhoud van de landschaps- en de cultuurhistorische elementen en gebouwen. Ze zijn allemaal aanwezig in overeenstemming met de lijst. Het resterende oude grasland wordt begraasd door pony's. De extra vergoeding bij het fraaie aanzicht is terecht (foto 4). De bewoners worden geholpen door een aantal gepensioneerde liefhebbers waardoor de kosten van de arbeidsintensieve beplanting en boerentuin binnen de perken blijven. De vergoeding uit het puntensysteem is lang niet kostendekkend, maar wordt als een stimulans ervaren. De bewoners krijgen vaak waarderende reacties van bezoekers en voorbijgangers. De afgesproken maatregelen zijn uitgevoerd.

Foto 4 *Historisch hoofdgebouw op het erf van 'bedrijf' drie.*

Tabel 8 De afgesproken en nagekomen maatregelen en vergoedingen op bedrijf drie.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Instandhouden oud grasland	ha	1.5	85	€ 127.50
Totaal				€ 127.50
Landschapselementen				
Geriefhoutbosje	ha	0.0315	3750	€ 118.13
Houtsingels	ha	0.05	3750	€ 187.50
Hagen en heggen	100 m	0.6	40	€ 24.00
Knotbomen	boom	73	5	€ 365.00
Leibomen	boom > 10 cm	2	50	€ 100.00
<i>Hoogstamfruitbomen:</i>				
Jaarlijkse snoei	boom	35	15	€ 525.00
Erfbeplanting	hoge bomen (zie bijlage)	16		€ 400.00
	extra bij fraai aanzicht (zie bijlage)	zeer goed		€ 400.00
	extra elementen	1	100	€ 100.00
Totaal				€ 2,219.63
Cultuurhistorische el.				
<i>Historisch hoofdgebouw</i>				
a. woongedeelte	element	1	350	€ 350.00
b. stalgedeelte	element	1	360	€ 360.00
<i>Historisch bijgebouw</i>				
a. karakteristiek, van steen	element	2	120	€ 240.00
b. houten roeden en kap	element	1	60	€ 60.00
Melkbocht	element	1	80	€ 80.00
Waterput	element	3	2.5	€ 7.50
Lage betonsilo	element	1	5	€ 5.00
Rieten daken	m ²	500	0.2	€ 100.00
Boerentuin	element	1	100	€ 100.00
Oude klinkerbestrating	10 m ²	53	2	€ 106.00
Erfverharding grind	10 m ²	65	2	€ 130.00
Stenen heultje	element	1	25	€ 25.00
Totaal				€ 1,563.50
Totaal generaal				€ 3,910.63
		Eraf:		€ 20.78
		Totaal		€ 3,889.85

2.3.4 Bedrijf vier

Sfeerbeeld

Het vierde bedrijf is een groot modern bedrijf (foto voorpagina) met een bescheiden, niet-historisch woonhuis ervoor (foto 5). Dit bedrijf is duidelijk een vertegenwoordiger van het nieuwe, moderne Midden-Delfland. De boer blijkt op vakantie te zijn. Het merendeel van het grasland achter het bedrijf is in de peiljaren 2012 en 2016 opgegeven als permanent grasland, maar voor 2006 niet. Het zal dus voor 2007 nog vernieuwd zijn. De percelen zijn zelf niet bezocht om te beoordelen of het echt oud grasland is. De informatie waar ze zouden moeten liggen is niet beschikbaar, ook niet bij Vockestaert. Vermoedelijk is maar een klein deel, 20 hectare, van het grasland op het bedrijf, waarvan de omvang onbekend is, aangemeld als oud grasland. Het bedrijf doet mee aan legselbeheer. Er zitten maar weinig weidevogels volgens het jaarverslag van de vogelwerkgroep. De aangemelde landschapselementen zijn aanwezig en onderhouden. De stammen van de leibomen zijn dikker dan 10 cm en zouden naar een categorie hoger kunnen verhuizen. De boerentuin (foto 5) laat zien dat deze op dit moderne bedrijf geen prioriteit heeft (foto 5). De vraag is of je met een subsidie (van € 100) liefde voor een historische tuin kunt opwekken. Het is meer een stimulans, ze is zeker niet voor dat bedrag te onderhouden. Ook de knotbomen en de erfbeplanting zijn aanwezig en onderhouden, dus er wordt op deze punten voldaan aan de voorwaarden. Over het historische karakter van de 'boerentuin' is discussie mogelijk.

Foto 5 *Woonhuis met boerentuin bij moderne bedrijf vier.*

Tabel 9 De afgesproken maatregelen waaraan is voldaan, alleen de boerentuin is discutabel, en vergoedingen op bedrijf vier.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Instandhouden oud grasland	ha	20	85	€ 1,700.00
Totaal				€ 1,700.00
Landschapselementen				
Geriefhoutbosje	ha	0.0266	3750	€ 99.75
Hagen en heggen	100 m	0.1	40	€ 4.00
Knotbomen	boom	37	5	€ 185.00
Leibomen	boom < 10 cm	2	25	€ 50.00
<i>Hoogstamfruitbomen:</i>				
Jaarlijkse snoei	boom	1	15	€ 15.00
Erfbeplanting	hoge bomen (zie bijlage)	15		€ 400.00
	extra bij fraai aanzicht (zie bijlage) heel goed			€ 400.00
Totaal				€ 753.75
Cultuurhistorische el.				
Boerentuin	element	1	100	€ 100.00
Totaal				€ 100.00
Totaal generaal				€ 2,953.75

2.3.5 Bedrijf vijf

Sfeerbeeld

Bedrijf vijf viel in 2009 ook in de steekproef. Toen werd opgemerkt dat de boomgaard niet goed onderhouden was. In 2017 lag deze er nog net zo bij. Het slechte onderhoud is ook opgemerkt door de controleur van Vockestaert. Van de landschapselementen in het puntensysteem zijn alleen de wel onderhouden knotbomen overgebleven, de rest is afgevoerd en de vergoeding is stopgezet. De oppervlakte oud grasland is echter opgevoerd van 12 tot 15 ha op 23 hectare eigendom. Welke percelen als oud grasland zijn aangemeld, staat niet op kaart. Net als in 2009 is in het veld nauwelijks te beoordelen of het grasland echt oud grasland is (foto 1). Doorzaaien, een vorm van graslandverbetering zonder scheuren, is immers toegestaan. Het historische bijgebouw is inmiddels afgebroken. Het historische woonhuis en de hooiberg vallen nog onder de regeling en zien er niet slecht onderhouden uit.

Het bedrijf doet mee aan weidevogelbeheer met een perceel 15 juniland via het collectief (ANLb2016). De meeste Kievitsnesten (16 st.!) zijn echter gevonden op een maisperceel van vorig jaar. Op 23 mei was dat nog niet ingezaaid en vrij ruw bewerkt (foto 6). De boer heeft ook kuikens gezien, maar vreest voor hun overleving vanwege de aanwezige kraaien.

Foto 6 *Maisperceel waarop 16 kievitsnesten zijn gevonden bij bedrijf vijf.*

Tabel 10 De afgesproken en uitgevoerde maatregelen en vergoedingen op bedrijf vijf.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Instandhouden oud grasland	ha	15	85	€ 1,275.00
Totaal				€ 1,275.00
Landschapselementen				
Knotbomen	boom	20	5	€ 100.00
Totaal				€ 100.00
Cultuurhistorische el.				
<i>Historisch hoofdgebouw</i>				
a. woongedeelte	element	1	350	€ 350.00
<i>Hooiberg</i>				
a. betonpalen of stalen kap	element	1	15	€ 15.00
Totaal				€ 365.00
Totaal generaal				€ 1,740.00

2.3.6 Bedrijf zes

Foto 7 Erf met gebouwen van verschillende leeftijd op bedrijf zes.

Foto 8 Recente foto van bedrijf 6 waarop rationele intensief gebruikte graslandpercelen zijn te zien.

Het eerste dat opvalt op dit bedrijf is de menging van oud en nieuw (foto 7). Naast een historisch hoofdgebouw met woon- en stalgedeelte zijn diverse bijgebouwen van verschillende leeftijd aanwezig, waaronder een dominerende, grote, moderne stal. Het geheel ziet er verzorgd uit en de 80 knotbomen en 6 fruitbomen zijn goed onderhouden. De boerentuin ligt wat weggestopt naast het woonhuis. Voor de stedeling levert deze ver van de openbare weg gelegen boerderij niet het aantrekkelijkste plaatje op. Het illustreert wel goed hoe bedrijven zich hier ontwikkelen van kleinschalige naar grote moderne bedrijven. De 42 ha oud grasland ziet er productief uit (foto 8) en staat in alle drie peiljaren (2006, 2012 en 2016) als permanent grasland te boek. Het bedrijf doet mee aan weidevogelbeheer. Uit het jaarverslag van de vogelwerkgroep Midden-Delfland valt af te lezen dat er weinig weidevogels zitten. Aan de controleerbare maatregelen, exclusief oud grasland, wordt dus voldaan.

Tabel 11 De afgesproken en uitgevoerde maatregelen en vergoedingen op bedrijf zes.

	Eenheid	Aantal	Bedrag per eenheid	Bedrag
Natuur biodiversiteit				
Instandhouden oud grasland	ha	42	85	€ 3,570.00
Totaal				€ 3,570.00
Landschapselementen				
Knotbomen	boom	80	5	€ 400.00
<i>Hoogstamfruitbomen:</i>				
Jaarlijkse snoei	boom	6	15	€ 90.00
Totaal				€ 490.00
Cultuurhistorische el.				
<i>Historisch hoofdgebouw</i>				
a. woongedeelte	element	1	350	€ 350.00
b. stalgedeelte	element	1	360	€ 360.00
Boerentuin	element	1	100	€ 100.00
Totaal				€ 810.00
Totaal generaal				€ 4,870.00

Samenvatting bedrijfsbezoeken

Op de zes bedrijven zijn geen wezenlijke verschillen geconstateerd tussen de volgens het contract aanwezige elementen en de werkelijkheid. Bediscussieerd kan worden of één boerentuin wel een historische boerentuin mag heten en of het oud grasland werkelijk aanwezig was, is niet te controleren. De verspreiding van permanent grasland sluit dit niet uit. De onderhoudstoestand is in orde. Objectieve maatstaven hiervoor ontbreken en zijn ook niet gewenst, want in de praktijk nauwelijks werkbaar. De controles om het jaar van Vockestaert blijken zo af en toe te leiden tot aanpassing van de contracten en die zijn voor zover waargenomen terecht: staalplaten dak, niet onderhouden fruitbomen en erfbeplanting. Dit controlesysteem lijkt dus effectief. De vier gesproken deelnemers waren tevreden over de gang van zaken en uitten geen klachten, al lijken ze zich ook niet erg bewust van kansen en het feit dat er een nieuwe contractperiode aan komt. Vockestaert is erg afhankelijk van één controleur, dezelfde als in het begin. Hij schijnt te weten waar alle percelen oud grasland liggen en controleert het graslandplan bij mozaïekbeheer, verder is dat niet geregistreerd. De registratie van permanent grasland bij RVO kan alleen scheuren van grasland aantonen als dat wordt gevolgd door een jaar akkerbouw. De definitie van permanent grasland (RVO) en oud grasland (puntensysteem) verschilt namelijk nogal. De betekenis voor weidevogels lijkt in de praktijk gering, aangezien instandhouding van oud grasland geen garantie blijkt voor ontwikkeling en behoud van kruidenrijk grasland. Dat slechts een van de zes steekproefbedrijven nog deelnemer is aan mozaïekbeheer, en ook niet jaarlijks, is illustratief voor de geringe betekenis die het puntensysteem lijkt te hebben voor behoud van weidevogels. Weidevogelbescherming moet helemaal bewerkstelligd worden door maatregelen in het kader van collectief weidevogelbeheer, oftewel: agrarisch natuur- en landschapsbeheer volgens het nieuwe stelsel, waaraan de deelnemers volgens de voorwaarden mee moeten doen.

3 Monitoring

3.1 Agrobiodiversiteit

Het aantal deelnemers dat oude rassen van landbouwhuisdieren houdt, is ongeveer gelijk gebleven. In de periode 2006-2009 waren dat er 12, sindsdien 11-13. In totaal is met deze maatregel 6 tot 9% gemoeid van het totale budget. Het aantal runderen is wel toegenomen: van 76 in 2009 tot 173 vanaf 2013. Het aantal schapen waarvoor een vergoeding wordt gegeven, is juist afgenomen: van 164 in 2006 tot 124 nu. De uitgekeerde bedragen in 2016 zijn iets lager in 2016 in vergelijking met 2015. Het is niet duidelijk waarom dat zo is. In de steekproef zaten slechts twee deelnemers met oude huisdierrassen. Op deze bedrijven waren zelfs meer dieren aanwezig dan afgesproken. Een ander bedrijf heeft een hele stal met 110 exemplaren van een oud huisdierras en claimde veel meer dan de maximale bijdrage vanuit het groenfonds van € 7500. Daarnaast heeft hij 30 ha oud grasland. Hij krijgt nu vergoeding voor 75 runderen à € 100 per stuk en geen bijdrage voor andere zaken.

Tabel 12 Aantal runderen en schapen van oude huisdierrassen per jaar waarvoor de deelnemers aan het groenfonds een bijdrage ontvangen.

		2009	2012	2013	2014	2015	2016
rund	deelnemers	12	11	13	13	13	13
	stuks	76	94	173	173	173	173
	in €	7600	9400	17300	17300	17300	16300
schaap	deelnemers	16	10	11	11	11	11
	stuks	148	114	124	124	124	124
	in €	2780	2280	2480	2480	2480	2340

3.2 Weidevogelbeheer

De uitvoering van het puntensysteem heeft zich minder dan in de eerste contractperiode gericht op weidevogelbeheer. Slechts 1-3% wordt hieraan uitgegeven tegen 7% in 2009. In 2012 is de maatregel voor toepassing van de wildredder afgeschaft vanwege gebrek aan belangstelling en de deelname aan mozaïekbeheer is afgenomen van 20 in 2009 naar 2 tot 6 deelnemers per jaar nu. Het uitgekeerde bedrag is afgenomen van € 21.668 in 2006 naar een begrote € 6980 in 2016 (tabel 13). Het werkelijk uitgekeerde bedrag in 2016 is echter € 1980. De uitgaven over vijf jaren bedragen 63% van wat begroot was. De vergoeding voorziet in een bedrag van € 200 voor het graslandplan, € 220 per maastrap en € 35 per hectare. Ze wordt pas aan het eind van het seizoen vastgesteld op basis van de opgave van de deelnemer. Voor de jaren 2014-2016 blijkt niet uit de aangeleverde Excelfile hoe de volgens de jaarbrieven uitgekeerde bedragen precies tot stand kwamen.

De vraag is hoe effectief een maastrap is en hoe waardevol een graslandplan is als gedurende het seizoen op basis van het weer wordt besloten wanneer er werkelijk wordt gemaaid. Kennelijk is het voor de deelnemers in sommige jaren niet aantrekkelijk de maastrappen werkelijk toe te passen. Het is begrijpelijk dat weersomstandigheden het uitvoeren van een graslandplan in de war kunnen sturen, maar om effectief te zijn voor weidevogels is het faseren van maaien wel nodig. Agrarisch natuurbeheer voor weidevogels kent na de stelselherziening 'lastminutebeheer' waarbij het maaien bij aanwezigheid van nesten of kuikens op het perceel een of meerdere weken kan worden uitgesteld tegen een vergoeding. Waarschijnlijk biedt dit een aantrekkelijk alternatief voor mozaïekbeheer in het kader van het puntensysteem en is daarom de deelname aan mozaïekbeheer afgenomen.

Tabel 13 Deelname aan mozaïekbeheer in de jaren 2012-2016 zoals begroot volgens Uitbetaling mozaïekbeheer.xlsx en zoals verantwoord in de jaarbrieven.

Jaar	Deelnemers	Begroot in €	Uitgaven in €
2009	20		15.415
2012	6	6651	6.651
2013	2	2348	2.348
2014	5	6966	4.686
2015	4	5535	2.535
2016	4	6980	1.980

3.3 Oud grasland

Tabel 14 Aantal deelnemers aan de maatregel en oppervlakte oud grasland in ha.

	2009	2012	2013	2014	2015	2016
deelnemers	54	51	58	58	58	58
ha	1031	941	1063	1063	1043	1041
uitgaven	61.325	79.982	90.377	90.377	88.677	88.507

Het aantal deelnemers is toegenomen van 54 in de periode 2006-2009 naar 58 nu (tabel 14). De totale uitkering is toegenomen van € 61.325 in 2009 naar een kleine € 90.000 in 2016. Het areaal is ongeveer gelijk gebleven. Met een kleine dip in 2012, maar herstel na aansluiting van nieuwe deelnemers in 2013. Mede doordat de vergoeding is gestegen van € 65 naar € 85 per hectare is het aandeel in de totale uitkering van het groenfonds gestegen van 25 naar 39-40%.

Foto 9 Goed onderhouden landschapselementen op bedrijf één.

3.4 Landschapselementen

In vergelijking met de eerste ronde zijn de uitgaven aan landschapselementen afgenomen van in totaal € 97.860 in 2009 naar € 66.507 nu (tabel 15). Deze afname komt op het conto van bijna alle landschapselementen, met als enige uitzondering hagen en heggen. Vooral de uitkeringen aan erfbeplanting zijn substantieel afgenomen, maar nemen nog steeds het grootste deel voor hun rekening, namelijk 38%. In de totale uitgaven is het aandeel afgenomen van 39 naar ongeveer 30%.

Tabel 15 Deelname en uitgaven aan maatregelen voor onderhoud van landschapselementen.

		2009	2012	2013	2014	2015	2016
geriefhoutbosje	N	29	25	26	26	26	26
	ha	25	18,585	19,785	19,785	19,785	19,785
	€	9075	6969.38	7419.38	7419.38	6950.63	6950.63
houtsingels	N	20	11	12	12	12	12
	ha	0,83	0,584	0,656	0,656	0,656	0,656
	€	3094	2190	2088.75	2088.75	2088.75	2088.75
elzensingels	N	14	7	8	8	8	8
	m	1496	53	53	53	53	53
	€	1097	424	438.4	438.4	438.4	420
hagen/heggen	N	26	28	28	28	28	28
	m	1487	1697	1697	1697	1697	1697
	€	595	678.8	688.8	616.8	616.8	616.8
knotbomen	N	64	54	60	60	60	60
	st.	4086	2932	3125	3125	3125	3125
	€	19470	14660	15625	15340	14790	14435
leibomen <10 cm	N	5	3	5	5	5	5
	st.	12	6	11	11	11	11
	€	275	150	200	150	150	150
leibomen >10 cm	N	13	13	14	14	14	14
	st.	32	30	35	35	35	35
	€	1600	1500	1900	2000	2000	2000
hoogstamfruitbomen	N	58	51	56	56	56	56
	st.	872	815	875	875	875	875
	€	13080	12225	13125	12930	12885	12630
erfbeplanting	N	62	41	43	43	43	43
	€	49000	24450	25550	25600	25350	25200

Figuur 1 Verdeling van de uitgaven voor landschapselementen over de verschillende onderdelen.

3.5 Natte landschapselementen

Het animo voor natte landschapselementen was al gering met 6% van de uitgaven in 2009, maar dit is in de twee periode toch nog afgenomen tot 0,3%. De totale uitgaven waren al bescheiden met € 1673 in 2009 en zijn afgenomen naar in totaal € 707 in 2016. Er is een poel bijgekomen; verder is er bij alle maatregelen minder deelname.

Tabel 16 Deelname en uitgaven aan maatregelen voor onderhoud van natte landschapselementen.

		2009	2012	2013	2014	2015	2016
Rietkraag/rietland tot 1000 m2	N	4	2	2	2	2	2
	ha	0,046	0,123 ha	0,123 ha	0,123 ha	0,123 ha	0,123 ha
	€	93	250.92	250.92	250.92	250.92	250.92
Rietkr./rietl. 1000-2500m2	N		0	0	0	0	0
	ha		0	0	0	0	0
	€		0	0	0	0	0
Rietkr./rietl. >2500m2	N	1	0	0	0	0	0
	ha	0,8	0	0	0	0	0
	€	864	0	0	0	0	0
Natuurlijke oevers jaarl.beh.	N	3	1	1	1	1	1
	ha	0,14	0,03 ha	0,03 ha	0,03 ha	0,03 ha	0,03 ha
	€	286	61.2	61.2	61.2	61.2	61.2
Natuurlijke oevers afrastering	N	2	1	1	1	1	1
	m	600	300	300	300	300	300
	€	300	150	150	150	150	150
Terras-taluds jaarl.beh.	N		0	0	0	0	0
	ha		0	0	0	0	0
	€		0	0	0	0	0
afrasteringen	N		1	1	1	1	1
	ha		130	130	130	130	130
	€		65	65	65	65	65
Poelen tot 75 m2	N	1	2	2	2	2	2
	st.	1	2	2	2	2	2
	€	50	100	100	100	100	100
Poelen van 75-175m2	N	1	1	1	1	1	1
	st.	1	1	1	1	1	1
	€	80	80	80	80	80	80

3.6 Historische bebouwing

De totale uitkering aan onderhoud van historische gebouwen en elementen is iets afgenomen: van € 48.882 in 2006 naar € 43.180 tien jaar later. Cultuurhistorie blijft onverminderd populair bij de deelnemers en bij het publiek zoals blijkt uit de reacties die zijn opgetekend bij de steekproef. Het aandeel in de totale uitgaven van het groenfonds is gelijk gebleven, met 19 tot 21%. Daarbinnen gaat het grootste deel van het budget op aan het historische hoofdgebouw (figuur 2). Uit tabel 17 en 18 blijkt dat het aantal deelnemers gelijk blijft, maar dat de uitgaven per jaar lager kunnen zijn dan begroot vanwege kortingen naar aanleiding van veranderingen in de overeenkomst of achterstallig onderhoud. De controleur speelt een belangrijke rol in het vaststellen van de definitieve vergoedingen.

Tabel 17 Uitgaven voor historische bebouwing.

	2012	2013	2014	2015	2016
	€	€	€	€	€
Historisch woongedeelte	14000	14000	14000	14000	14000
Historisch stalgedeelte	12240	12240	11520	11880	12240
Hist. Bijgeb.karakteristiek steen	3360	3960	3960	3840	3360
Hist. Bijgeb.karakteristiek hout	2600	2860	2340	2340	2600
Hist. Bijgeb. Regulier, steen	105	105	105	105	105
Hist. Bijgeb. Regulier, hout	500	500	500	500	500
Hooiberg, betonpalen/stalen kap	285	285	285	285	285
Hooiberg, houten roeden en kap	540	600	600	540	540
Boenhok, historische onderdelen	120	120	120	120	120
Karnmolen, steen	40	40	40	40	40
Karnmolen, hout	700	600	600	700	700
Melkhuisje steen	15	15	15	15	15
Melkhuisje hout	80	80	80	80	80
Bakhuisje	20	20	20	20	20
Prieel	200	200	200	200	200
Buiten-wc	50	50	50	50	50
Melkbocht	480	560	560	560	480
Waterput	85	88	88	85	85
Lage betonsilo	70	80	80	70	80
Rieten daken	382	392	392	382	382
Boerentuin	4100	4200	4200	4100	4100
Oude klinkerbestrating	1245	1245	1245	1245	1245
Erfverharding grind	852	852	852	852	852
Stenen heultje	100	125	125	100	100
Stalen weidemolen	1000	1050	1050	1000	1000
	43170	44267	43027	43110	43180

Figuur 2 Aandeel in de uitgaven van de verschillende historische elementen.

Tabel 18 Aantal deelnemers met een of meer historische elementen onder het puntensysteem.

	2009	2012	2013	2014	2015
	N	N	N	N	N
Historisch stalgedeelte	37	37	37	37	37
Hist. Bijgeb.karakteristiek steen	31	31	31	31	31
Hist. Bijgeb.karakteristiek hout	9	9	9	9	9
Hist. Bijgeb. Regulier, steen	4	4	4	4	4
Hist. Bijgeb. Regulier, hout	2	2	2	2	2
Hooiberg, betonpalen/stalen kap	17	17	17	17	17
Hooiberg, houten roeden en kap	12	12	12	12	12
Boenhok, historische onderdelen	6	6	6	6	6
Karlmolen, steen	1	1	1	1	1
Karlmolen, hout	7	7	7	7	7
Melkhuisje steen	1	1	1	1	1
Melkhuisje hout	1	1	1	1	1
Bakhuisje	1	1	1	1	1
Prieel	1	1	1	1	1
Buiten-wc	1	1	1	1	1
Melkbocht	7	7	7	7	7
Waterput	27	27	27	27	27
Lage betonsilo	12	12	12	12	12
Rieten daken	13	13	13	13	13
Boerentuin	42	42	42	42	42
Oude klinkerbestrating	24	24	24	24	24
Erfverharding grind	26	26	26	26	26
Stenen heultje	5	5	5	5	5
Stalen weidemolen	16	16	16	16	16

3.7 Agrarische bedrijven & landbouwareaal

Om zeker te zijn van vergelijkbare cijfers zijn de getallen van 2006-2009 opnieuw berekend, deze wijken om onduidelijke redenen iets af van die gepubliceerd in 2010. De bron is weer het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS). Omdat de gemeente Maassluis zich heeft aangesloten bij het groenfonds zijn ook de cijfers voor die gemeente opgenomen. Het aantal agrarische bedrijven blijft afnemen, evenals het areaal landbouwgrond, hoewel daarin flinke fluctuaties zitten die niet meteen te verklaren zijn. Het aantal stuks rundvee neemt af tot 2012 en daarna toe (tabel 19). Van extensivering ten behoeve van weidevogelbeheer is geen sprake. In de gemeente Maassluis neemt het aantal bedrijven en het areaal landbouwgrond voor sneller af. Daar lijkt maar één melkveebedrijf te zijn met een stuk of 50 koeien. De melkveehouderij lijkt zich al met al goed te kunnen handhaven in het werkgebied Midden-Delfland als geheel. De trends komen op hoofdlijnen overeen met de landelijke cijfers.

Tabel 19 Aantal agrarische bedrijven, stuks melkvee en de oppervlakte landbouwgrond in de gemeenten Midden-Delfland en Maassluis (bron: CBS, GIAB).

	GIAB-kentallen	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Midden-Delfland	aantal bedrijven	187	173	171	183	181	180	170	161	157	155
(incl. Maasland)	melkvee (st)	4375	4311	4341	4284	4300	4251	4140	4316	4422	4425
	CBS hectares	3613	3612	3657	3798	3730	3601	3266	3216	3193	3347
Maassluis	aantal bedrijven	13	14	13	13	13	13	12	12	9	6
	melkvee (st)	53	52	55	44	53	47	54	49	50	51
	CBS hectares	255	251	226	220	218	221	196	182	174	92

3.8 Weidevogelstand

Er is een nulmeting van de weidevogelstand uitgevoerd (Van der Lans 2015). Een goede nulmeting is nodig om het effect van weidevogelbeheer te kunnen vaststellen. Bij de eerste evaluatie in (Schotman & Melman 2010) werd vastgesteld dat het moeilijk is om de beschikbare cijfers te interpreteren. Nu in 2017 is dat niet anders. De tabel uit 2010 is zo goed mogelijk aangevuld op basis van de door vogelwerkgroep Midden-Delfland (Van der Knaap & Holsteijn 2016) beschikbaar gestelde gegevens (tabel 20). Hierbij is er voor gekozen om voor beide jaren waarvan cijfers beschikbaar zijn zowel het aantal van de eerst ronde (als maximum) en het aantal van de tweede ronde (als minimum) weer te geven. Waarschijnlijk zijn die getallen het beste vergelijkbaar met de vorige publicatie. In de totalen verzameld voor 2015 door Van der Lans met de BMP-methode (Sovon) zijn de maxima iets hoger. Net als in 2010 is niet helemaal duidelijk of het onderzoeksgebied tussen de jaren wel precies overlapt.

Tabel 20 Ontwikkeling van het aantal gevonden nesten en territoria voor een aantal soorten weidevogels in Midden-Delfland. Voor 2015-2016 is een bandbreedte weergegeven (zie tekst).

Jaar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2015	2016
Soort									
Grutto	298	341	318	350	425	441	311	299-440	255-452
Kievit	1023	1171	1309	1381	1225	1063	834	517-830	529-631
Scholekster	138	198	196	241	142	168	178	244-252	177-259
Slobeend	13	30	39	30	21	21	25	35-83	19-66
Tureluur	144	192	156	196	228	220	215	218-297	211-275
Zomertaling	3	1	3	3	4	6	5	11-16	3-5
Veldleeuwerik	5	5	2	10	23	13	22	32-37	31-43

Het lijkt erop dat de meeste van deze monitoringsoorten zich in Midden-Delfland als geheel op een gelijk niveau weten te handhaven. Per polder is de situatie echter zeer verschillend volgens de vogelwerkgroep (Van der Knaap & Holsteijn 2016, Van der Lans 2015). In 7 van de 17 polders, vooral die gelegen aan de rand van het gebied, is sprake van een sterke afname. In het open centrum van Midden-Delfland nemen de weidevogels juist toe. Dit is overigens wel sterk afhankelijk van het areaal nat kruidenrijk grasland. Als dat tekort schiet gaan de weidevogels ook achteruit. Daarnaast worden de ontwikkelingen, vooral aan de randen van het gebied, sterk beïnvloed door predatie en recreatie (Van der Lans 2015). Overigens concludeert Van der Lans dat kievit, scholekster, tureluur en grutto hard afnemen sinds 2002, wat niet bevestigd wordt door deze cijfers, en dat alle watervogels het juist goed doen. Het is goed dat Delflands groen het initiatief heeft genomen om de weidevogelstand te laten monitoren met een vaste methode. De rapportage van Van der Lans beschrijft dat er voor weidevogels nog veel werk aan de winkel is. Met het vrijwel verdwijnen van de deelname aan mozaiekbeheer en de actueel geringe betekenis van de maatregel oud grasland is het echter de vraag of het puntensysteem hieraan nog een bijdrage levert, zonder aanvullende voorwaarden.

4 Evaluatie

Er is de laatste tijd al hard nagedacht over toekomst van het puntensysteem en de bestedingen van het groenfonds. Op grond van aanbevelingen heeft het bestuur van het Groenfonds al geconcludeerd dat een blijvende inzet op behoud en ontwikkeling nodig is naast meer inzet op dynamiek en versterking van de stad-landrelatie. Hier zullen nog wat meer details worden besproken. In 2015 is een strategische balans van het Groenfonds Midden-Delfland opgemaakt (Terwan & Van der Vliet 2015) en in april 2017 is een (concept)advies van ANV Vockestaert en LTO Delflands Groen verschenen. In deze stukken wordt een groot aantal aanbevelingen gedaan waarop hier niet kan worden ingegaan. Belangrijke adviezen uit de strategische balans waarop wel zal worden ingegaan zijn:

- Maak gebruik van de mogelijkheden ontstaan door de stelselherziening agrarisch natuur- en landschapsbeheer 2016, b.v. bij weidevogels, om de middelen anders te besteden (paragraaf 4.1).
- Zoek naar andere manieren (dan onderhoudssubsidie alleen) om instandhouding en beheer van landschapselementen te garanderen. (paragraaf 4.2).
- Neem in 2017 een weloverwogen besluit, op basis van het uitvoeringsprogramma en de beheervisie voor Midden-Delf land, over de verdeling van de fondsmiddelen over beheer en ontwikkeling (paragraaf 4.2).
- Werk aan verschuiving van het frame en imago van het fonds. Het is geen fonds voor het land maar een fonds van en voor stad én land (paragraaf 4.3).

Aanbevelingen uit het conceptadvies waaraan aandacht wordt besteed:

- Maak geld vrij voor vernieuwing en herzie het puntensysteem en op basis van een kritische beoordeling van nut en noodzaak van maatregelen en breidt activiteiten uit die bijdrage aan een verbetering van de relatie stad-land (paragraaf 4.3).
- Verbeter en intensiveer de communicatie (paragraaf 4.3).
- Vergroot het werkgebied tot dat wat al wordt gehanteerd voor agrarisch natuurbeheer
- Bezie de eventuele consequenties voor het groenfonds van vergroeningsmaatregelen (GLB) na 2020 (paragraaf 4.4).
- Bedenk een andere naam voor het puntensysteem aangezien met die punten niet meer wordt gewerkt (paragraaf 4.4).

4.1 Effectiviteit en doelmatigheid per categorie

4.1.1 Agrobiodiversiteit

De uitgaven voor behoud van oude landbouwhuisdierrassen zijn slecht 1-3% van de totale uitgaven. Desondanks is het nuttig de vraag te stellen of ze doelmatig en effectief zijn. Er is in dit kader, net als in 2009 geen onderzoek gedaan naar de waardering van de burger voor oude veerassen. De opmerkingen over effectiviteit en doelmatigheid van deze maatregel blijven dus speculatief. Met een grotere veestapel van oude rassen wordt bovendien een grotere voorraad aan erfelijke eigenschappen behouden. Mogelijk ziet de burger zonder agrarische *roots* de oude rassen niet eens vanwege onbekendheid met het verschijnsel, of omdat ze niet zichtbaar zijn vanaf de weg. Van de burger met agrarische *roots* is dat eerder te verwachten, maar dat is niet de primaire doelgroep. In het kader van publicatie van en over het groenfonds is veelvuldig sprake van de relatie stad-land, maar je zou evengoed kunnen spreken van de relatie burger-boer. Ook buiten de stad zijn burgers immers ver in de meerderheid en vooral daar mogen ze als consument van groene diensten en landbouwproducten niet uit het oog verloren worden. Het idee in het advies van ANV en LTO om ook koeien met kalveren erbij als maatregel op te nemen in het puntensysteem wordt vrijwel zeker gewaardeerd. De aaibaarheidsfactor is hoog. Verbind daaraan wel de voorwaarde dat de zoogkoeien binnen waarneemafstand van de openbare weg worden gehouden. Ongetwijfeld zijn er ook liefhebbers van landvarkens. Wellicht is het nuttig om te peilen of dit niet te veel als een hobby gezien wordt of als

een serieuze bijdrage aan behoud en ontwikkeling van de kwaliteiten van het agrarisch cultuurlandschap van Midden-Delfland. Er is geen aanleiding om te twijfelen of de huidige uitvoering van de maatregel 'beweiding met zeldzame huisdierrassen' effectief en doelmatig is. De overeenkomsten worden meer dan nageleefd, de genenpool is groter, alleen de bekendheid richting stedelingen behoeft aandacht. Als je echt wilt weten of de burger dit werkelijk opmerkt en waardeert dan moet daarna gericht onderzoek worden gedaan.

4.1.2 Oud grasland

Het aandeel in de totale uitgaven voor oud grasland is gestegen naar 40%. De vraag of deze uitgaven goed besteed zijn?

Aan de maatregel oud grasland zijn geen ecologische criteria verbonden. In het algemeen wordt instandhouding van oud grasland goed geacht voor biodiversiteit en klimaat. Van Eekeren et al. (2016) laat zien dat het gehalte organische stof hoger is, de bodemstructuur in de laag 0 tot -10 cm beter is en dat het vochtvasthoudend vermogen groter is. Kuiper & Van Groningen stelden in Waterland vast dat de kruidenrijkdom groter is, de samenstelling van de grasmat gunstiger voor weidevogelkuikens en dat de structuur "evident verfijnder" is. De belangrijkste eis voor behoud van oud grasland is dat het niet gescheurd wordt en niet opnieuw wordt ingezaaid met een hoogproductief mengsel. Opnieuw inzaaien vindt meestal plaats met een jaar mais als wisselteelt. Na scheuren wordt meestal ook het grasland geëgaliseerd als het perceel hol of hobbelig is. Het is dan ook te verwachten dat de structuur en samenstelling na scheuren slechter is voor weidevogels. Echter als scheuren niet is toegestaan gaan boeren op zoek naar andere manieren om de productiviteit van hun grasland op peil te houden. Doorzaaien is een goed alternatief (Korevaar 2016). Met een scheurverbod levert de maatregel behoud oud grasland dus geen garantie dat die percelen een meerwaarde hebben voor weidevogels en voor de botanische waarde. Aangezien de verspreiding van het oud grasland niet op kaart staat, is niet te controleren of deze percelen in Midden-Delfland werkelijk een meerwaarde hebben. Daarmee is er geen zicht op de effectiviteit en doelmatigheid van deze maatregel.

Aanbevolen wordt de maatregel controleerbaar te maken en eisen te stellen aan de structuur en soortenrijkdom aan grassen en kruiden. De maatregel kan blijven bestaan in het puntensysteem maar om de effectiviteit voor weidevogels te bewaken zou het een duidelijk rol kunnen spelen binnen het weidevogelbeheer. Behoud van weidevogels is nu een algemeen doel van de groenfonds en alleen direct verbonden met mozaiekbeheer. De functie voor weidevogels zou een expliciet criterium voor toepassing van de maatregel kunnen zijn ten behoeve van de doelmatigheid.

Figuur 3 Permanent grasland in de gemeenten Midden-Delfland en Maassluis in de jaren 2006, 2012 en 2016 volgens de GIAB-database (RVO & CBS) met ligging agrarische bedrijven en deelnemers aan het puntensysteem.

4.1.3 Mozaïekbeheer en weidevogels

Weidevogels zijn vanouds een belangrijke kwaliteit van Midden-Delfland waarop ook het puntensysteem zich richt(te) met een aantal maatregelen. Weidevogelbescherming op het bedrijf is een voorwaarde voor deelname. Dat weidevogels nog steeds heel belangrijk zijn bewijst de oprichting van het weidevogelpact. Het Weidevogelpact is twee jaar geleden opgericht door vijf betrokken gebiedspartijen (LTO Noord afdeling Delflands Groen, Natuurmonumenten, Agrarische Natuurvereniging Vockestaert, Stichting Weidevogelwacht Midden-Delfland en de KNNV afdeling Delfland) met als doel de weidevogelstand in Midden-Delfland te bevorderen. Het pact is opgericht in het kader van één van de IODS kwaliteitsprojecten. Diverse initiatieven zijn inmiddels ontplooid en waaronder het symposium: "Weidevogelpact Midden-Delfland broedt op succes!" op 15 april 2016. Met het vrijwel verdwijnen van de deelname aan mozaïekbeheer en de actueel geringe betekenis van de maatregel oud grasland is het echter de vraag of het puntensysteem nog een bijdrage levert aan behoud van weidevogels.

Het aantal deelnemers aan mozaïekbeheer per jaar is heel gering. De uitvoering is moeilijk te controleren omdat alleen de controleur van Vockestaert daar zicht op heeft en op kantoor pas aan het einde van het jaar de balans op wordt gemaakt, zonder dat de details worden vastgelegd. Er zijn geen

stukken aangereikt waaruit de precieze invulling blijkt. Er is nog geen voorwaarde dat de maatregel alleen wordt toegepast in samenhang met collectief weidevogelbeheer. De aanbeveling van de ANV en LTO is om aan mozaiekbeheer tenminste de voorwaarde te verbinden dat er weidevogels zitten op het bedrijf. Daar moet dan wel nog een eis aan worden verbonden: dat het om een minimum aantal kritische soorten gaat. In de Strategische balans vraagt men zich af of men het weidevogelbeheer niet helemaal aan het agrarisch natuurbeheer moet overlaten. Voor mozaiekbeheer is dat een praktisch idee omdat binnen agrarisch natuurbeheer *last minute* beheer bestaat dat een goed alternatief is voor mozaiekbeheer. Als mozaiekbeheer echt neerkomt op het plannen van een optimale spreiding van voldoende weidevogelbeheer dan bestaat daarvoor in het collectief weidevogelbeheer geen goede vergoeding. Daarvoor zou mozaiekbeheer, naast oud grasland met een duidelijke functie voor weidevogels, als maatregel in het puntensysteem kunnen blijven bestaan. Er moet dan wel serieus werk worden gemaakt van het graslandplan, of eigenlijk van effectief weidevogelbeheer door een weidevogel coördinator. Zoals het nu georganiseerd is, is de effectiviteit van mozaiekbeheer niet vast te stellen.

Hoewel uit de monitoringcijfer niet blijkt dat de weidevogels in Midden-Delfland als geheel achteruitgaan bestaat er wel grote bezorgdheid hierover. De vogelwerkgroep stelt vast dat er in sommige polders nog steeds te weinig wordt gedaan voor behoud van de gevestigde weidevogels. Midden-Delfland is nu nog rijk aan weidevogels en als men dat zo wil houden is een extra inspanning noodzakelijk. Het zal zeker zo zijn dat predatie een grote tol heft. Echter, zonder een voldoende hoge inspanning van alle betrokkenen zijn weidevogels echter helemaal kansloos. Een systeem met optimale voedselomstandigheden en in de kuikenfase voldoende 'schuilmogelijkheden' moet predatie aankunnen. Immers, in een natuurlijk systeem hebben alle soorten daarmee te maken. Weidevogels zijn een *unique selling point* en een indicator voor de kwaliteit van het agrarisch cultuurlandschap van Midden-Delfland. Midden-Delfland zonder weidevogels zal veel minder aanspreken bij de stedeling en burger. Het is zaak om deze kwaliteit niet te verliezen.

4.1.4 Opgaande landschapselementen

In de totale uitgaven is het aandeel voor landschapselementen afgenomen van 39% naar ongeveer 30%. Georganiseerd onderhoud van opgaande landschapselementen is een van de sterkste punten van het puntensysteem. Hoewel niet kostendekkend, stimuleert de regeling zorgvuldig onderhoud en behoud van elementen van het oude cultuurlandschap zoals knotbomen, geriefhoutbosjes en leibomen. Dat is alleen het geval als de deelnemers deze elementen zelf ook weten te waarderen. Is dat niet het geval dan vindt onderhoud niet plaats en worden ze afgevoerd uit de regeling zoals uit een voorbeeld in de steekproef blijkt. Goed onderhouden opgaande landschapselementen horen bij het te behouden agrarische cultuurlandschap. De maatregel is dus doelmatig. De vraag is natuurlijk in hoeverre het onderhoud zou blijven plaatsvinden bij afschaffing van de vergoeding. Het is niet onwaarschijnlijk dat een deel van de meest arbeidsintensieve elementen zou worden opgeruimd of aan achterstallig onderhoud gaat leiden. In de provincie Zuid-Holland is verder geen vergoedingsregeling voor onderhoudskosten van landschapselementen. De maatregel wordt daarom als effectief en doelmatig beschouwd.

4.1.5 Natte landschapselementen

Het animo voor maatregelen voor onderhoud van landschapselementen is afgenomen, in het bijzonder voor 'natte' landschapselementen zoals rietkragen, natuurlijke oevers, terrastaluds en poelen. Meer dan bij opgaande landschapselementen waarbij cultuurhistorie een grote rol speelt staan bij natte landschapselementen biodiversiteitsdoelen voorop. Maatregelen op een zo kleine schaal als via het puntensysteem kunnen afzonderlijk nooit effectief zijn. Een effect kan uitsluitend bestaan in samenhang met beheer van watergangen en weidevogelbeheer. Gezien het aandeel in het puntensysteem zijn er weinig middelen vrij te spelen door deze maatregelen te schrappen uit het pakket en dat is ook niet echt nodig. Wel wordt aanbevolen aanleg en beheer van bijvoorbeeld natuurvriendelijke oever te coördineren in het kader van 'waterdiensten' en bij weidevogelbeheer het effect op weidevogels mee te nemen.

4.1.6 Cultuurhistorische gebouwen en deelname burgers

Cultuurhistorie blijft onverminderd populair bij de deelnemers en bij het publiek, zoals blijkt uit de reacties die zijn opgetekend bij de steekproef. Met het behoud van cultuurhistorische elementen, vooral boerderijgebouwen is ongeveer 20% van het budget gemoeid. Historische gebouwen bepalen in belangrijke mate het karakter van een streek en de onderhoudskosten zijn hoog. Er zijn geen andere subsidiestelsels die het onderhoud van niet monumentenpanden vergoeden. De gebouwen in de steekproef waren goed onderhouden. Hoe groot de waardering bij de burger en stedeling precies is valt slechts te raden maar dat ze enthousiast zijn blijkt uit de reacties. De maatregel kan daarom als effectief en doelmatig worden beschouwd.

Door de voorrang voor actieve agrarische bedrijven bij deelname aan het puntensysteem zouden burgers met een historisch agrarisch gebouw als woning in het buitengebied van Midden-Delfland zich benadeeld kunnen voelen. Dat deelname aan het puntensysteem niet is uitgesloten voor burger is wel duidelijk, maar wie mag wel en wie mag niet meedoen? Dit kan een lastige kwestie worden als veel burgers in het buitengebied aangeven deel te willen nemen. Een argument voor beperking van de bijdrage voor cultuurhistorische elementen tot agrarische bedrijven zou kunnen zijn dat burger er zelf voor kiezen om in een historische boerderij te wonen en boeren niet per definitie, omdat het boerderijgebouw bij het bedrijf hoort.

Bij de tweede ronde zijn tien kandidaten niet geaccepteerd als deelnemer omdat het budget ontoereikend was en omdat actieve agrarische bedrijven voorrang hadden. Alle tien kandidaten hadden geen actief bedrijf met rundvee en geen bedrijfsnatuurplan. Dat een burger, zelfs met een erf in het buitengebied, geen bedrijfsnatuurplan heeft is niet verwonderlijk. Om burgers goede kansen te geven zou voor de derde ronde goed gecommuniceerd moeten wat er in een (bedrijfs?)natuurplan zou moeten staan. Wellicht is het ook goed om dat te overdenken. De naam suggereert dat het vooral over natuur gaat maar het grootste deel van de maatregelen heeft cultuurhistorische motieven. De hoofdvraag blijft echter of een grotere investering in historische gebouwen de meest urgente maatregel is om het gewenste karakter van Midden-Delfland te behouden: open, aantrekkelijk agrarisch en met behoud van biodiversiteit.

4.2 Puntensysteem en andere bronnen voor onderhoud

Door de melkveehouders in Midden-Delfland te steunen met vergoedingen voor maatregelen uit het puntensysteem streeft het groenfonds ernaar een agrarisch cultuurlandschap met kwaliteit te behouden. Dat betekent een vitaal landschap met vitale bedrijven en daarmee een open Midden-Delfland met kwaliteiten die daar historische gezien bij horen. Gemiddeld ontvangen de 69 deelnemers €3200 per jaar. Dat de melkveehouderij zich goed weet te handhaven wordt hierdoor natuurlijk niet verklaard. Heeft het zin hiermee door te gaan en hoe lang?

Het systeem zorgt voor veel *goodwill* bij de deelnemers blijkt uit deze en de vorige steekproef. Het zou jammer zijn om dit te verspelen door snelle slecht doordachte hervormingen. Anderzijds is er duidelijk behoefte aan meer budget om een goede relatie tussen stad en land, boer en burger te bevorderen. Goede bekendheid met de onderhoudsinspanning is indirect op lange termijn bevorderlijk voor de economische duurzaamheid van de agrarische sector in Midden-Delfland. Onbekend maakt onbemind. Bekendheid is noodzakelijk wanneer je de producten met meerwaarde wilt verkopen. Aangezien de trend in de zuivelsector er nog steeds een is van schaalvergroting en optimalisatie is het huidige overlevingssucces van zuivelbedrijven in Midden-Delfland voor de toekomst niet gegarandeerd. In Midden-Delfland zijn er al wel initiatieven voor de lokale afzet van zuivelproducten zoals b.v. van Delflands Hof. Voor behoud van weidevogels is een flink aandeel extensief grondgebruik, door een hoger peil en kruidenrijkdom, noodzakelijk. Agrarisch natuurbeheer vergoed niet alle kosten en het is maar de vraag hoe lang ANB gecontinueerd wordt. De beste garantie voor behoud van weidevogels zou zijn dat de meerkosten worden betaald uit een meeropbrengst van het product geproduceerd met behoud van weidevogels. Die meeropbrengsten moeten dan wel bij de producent terecht komen en niet bij een supermarkt, groothandel of zuivelfabriek. Dit is alleen te realiseren met korte ketens of afzet van producten op het bedrijf zelf. Voor behoud van familiebedrijven met weidevogels lijkt dit op langere termijn het beste toekomstmodel. Voor zover dit model als gewenst toekomst perspectief wordt gezien voor tenminste een deel van de bedrijven zou het groenfonds zich kunnen richten op stimulering hiervan. Dit betekent dan wel concentratie van de

vergoedingen op agrarische bedrijven gericht op ‘verbreding’. Naast stimuleren van behoud van cultuurhistorische bebouwing, landschapselementen en weidevogels is versterking van de stad-landrelatie essentieel. Dit kan worden bereikt door meer en gerichte communicatie en door projecten die actieve betrokkenheid bevorderen. Hiervoor is een ombuiging van middelen nodig.

Naast het puntensysteem van het Groenfonds bestaat inmiddels het Programma ‘Duurzaam Boer Blijven’ waarvoor in 2016 een tweede meerjarenprogramma van start is gegaan. De steden in de Metropoolregio Rotterdam Den Haag met twee miljoen inwoners laten er geen twijfel over bestaan dat de kwaliteiten van Midden-Delfland behouden en versterkt moeten worden. Een groene omgeving is essentieel voor een goede leefomgevingskwaliteit en een aantrekkelijk investeringsklimaat (uit: Duurzaam Boer blijven in Midden Delfland, evenals de volgende citaten).

“In het agrarisch kerngebied van Midden-Delfland fungeert de grondgebonden (melk-) veehouderijsector als belangrijkste landschappelijk en economisch drager van het gebied. Aan dit agrarisch kerngebied wordt veel maatschappelijke waarde gehecht. De bezoekers uit de stedelijke omgeving ervaren juist hier het oer-Hollandse veenweidelandschap met de koe en de grutto in de wei. De van oudsher aanwezige melkveehouderijsector in het gebied kent nog steeds zo’n zestig florerende melkproductiebedrijven, waarvan een groeiend aantal bedrijven steeds meer inspeelt op de kansen en uitdagingen vanuit de stedelijke omgeving”.

“De gemeente Midden-Delfland ondersteunt en faciliteert de grondgebonden (melk)veehouders in hun rol als drager van de kwaliteit van het gebied. De gemeente staat voor een integrale benadering van de ontwikkeling en beheer van Midden-Delfland, en pleit voor het slechten van de traditionele grenzen tussen de sectoren landbouw, recreatie, natuur etc. Dit beleid is vastgelegd in de Gebiedsvisie Midden-Delfland® 2015-2025 en wordt verwezenlijkt met het recent geactualiseerde Uitvoeringsprogramma Gebiedsvisie Midden-Delfland® 2025”.

“Het IODS-kwaliteitsproject ‘Groen Ondernemen, een nieuwe landbouw’ is één van de belangrijkste pijlers in de uitvoering van dit gemeentelijke beleid. Het project ‘Groen Ondernemen, een nieuwe landbouw’ bestaat uit twee projectonderdelen: ‘Duurzaam boer blijven in Midden-Delfland’ en ‘Grondinstrument’. Het project ‘Duurzaam Boer Blijven’ loopt sinds 2010 en het eerste meerjarenprogramma 2012-2016 is recentelijk afgerond. Het projectonderdeel Grondinstrument loopt vanaf 2013. Hiervoor is in 2015 een evaluatienota opgesteld, die in 2016 door de gemeenteraad van Midden-Delfland is vastgesteld”.

Er is dus een brede stimulans voor behoud van een vitale agrarische sector als pijler van het open agrarisch cultuurlandschap, geheel in lijn met de doelen van het groenfonds. De vraag is of de meest vitale agrarische bedrijven de steun uit het puntensysteem het meest nodig hebben? De bijdrage uit het groenfonds moeten daarom heel doelgericht zijn en niet lijken op algemene ondersteuning van actieve agrarische bedrijven. Aanbevolen wordt voor deelname aan het puntensysteem een criterium te ontwikkelen om de meest op de burger en stad gerichte bedrijven en of de economische meest kwetsbare bedrijven te stimuleren.

4.3 Mogelijkheden voor ombuiging van middelen

Gegeven dat je niet tot in lengte van jaren de bijzondere kwaliteiten van Midden-Delfland door subsidies wilt of kunt behouden is het zaak te streven naar financiering door de consument van de groene diensten en de meerwaarde van producten. Landschap is een publiek goed dus er zijn grote beperkingen, maar vermarkting van producten met meerwaarde via korte ketens biedt wel perspectieven. Hiervoor moet de stedeling die meerwaarde ook herkennen en erkennen door er een hogere prijs voor over te hebben. Dit is alleen te bereiken met een gerichte communicatie. Het lijkt niet nuttig of noodzakelijk over het puntensysteem afzonderlijk te communiceren richting de stad. Wel is het goed bij alle activiteiten de boodschap uit te dragen dat goed onderhouden landschap, historische elementen en behoud van weidevogels niet vanzelf gaat. Hiervoor is een arbeidsinspanning en inzet van geld nodig en dat is niet altijd in voldoende mate aanwezig.

Het aantal deelnemers is iets afgenomen maar nog steeds relatief groot. Het aantal deelnemers is iets minder afgenomen dan het aantal agrarische bedrijven (77 naar 69 en 187 naar 155, tabel 19). De vergoedingen zijn kennelijk de moeite waard. Ook niet agrarische bedrijven kunnen meedoen, hiervoor zijn geen speciale voorwaarden geformuleerd. Het niet hebben van een bedrijfsnatuurplan bleek bij de tweede ronde een grote belemmering. Aangezien burgers geen agrarisch bedrijf hebben kun je ook niet verwachten dat ze een bedrijfsplan hebben. Deze voorwaarde moet beter worden uitgewerkt. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of een grotere deelname van burgers werkelijk een gewenste ontwikkeling is en of daarmee niet vooral een groot aantal teleurstellingen wordt gegenereerd. De wens is immers om een groter deel van het budget vrij te maken voor ontwikkeling van de stad-land relatie en communicatie. Dan wil je er niet dat het aantal deelnemers toeneemt. Ook is toename van het aandeel cultuurhistorische gebouwen in de uitgaven eenzijdig en met het oog op de doelstelling niet efficiënt.

Onderhoud van landschapselementen, behoud van huisdierrassen en historische gebouwen is doelmatig en tot dusver niet makkelijk uit andere bronnen te financieren. Het ligt dus niet voor de hand om hieruit middelen vrij te spelen. Weidevogelbeheer neemt nu slechts een klein deel van de kosten van het puntensysteem in beslag en is vooral een verantwoordelijkheid van het agrarisch natuurbeheer. Dat zou je dus uit het puntensysteem kunnen halen, maar daar is niet veel te halen. Bovendien zijn er argumenten aangevoerd om juist meer aandacht aan het weidevogelbeheer te geven vanwege de zorgen om de weidevogelstand en de pr-functie van de weidevogel. Het meest voor de hand ligt om de uitgaven voor oud grasland doelgerichter te maken en daarmee tevens middelen vrij te spelen voor andere doelen.

4.4 Relatie stad-land, burger-boer

Zoals betoogd in de vorige paragraaf zou markt voor groene diensten en agrarische producten met een meerwaarde een belangrijke financieringsbron voor behoud van een economisch vitaal open agrarisch Midden-Delfland moeten zijn. Zo ver is het echter nog lang niet. De noodzakelijke lokale afzet van producten kan alleen tot stand komen als er veel contact is tussen stad en land, burger en boer. Een van de manieren waarop dit wordt bevorderd is door verbreding van agrarische bedrijven met zorg of recreatie of natuur als product. Hierdoor komen meer mensen op het platteland en worden de kansen voor verkoop van streekproducten ook vergroot. Ook de grote variatie aan projecten die al bestaat en waarvoor de ANV initiatieven ontplooi dragen hieraan bij. Het is zeker aan te bevelen om een groter aandeel van het budget van het puntensysteem in te zetten op zulke projectmatige activiteiten. De vraag is dan of korte ketens, het vermarkten van streekproducten, e.d., deel uit kan maken van het puntensysteem. Nu bestaat dit vooral uit onderhoudsvergoedingen en een klein beetje inkomstenderving voor groene diensten. Is vermarkting een taak voor Agrarische Natuurvereniging Vockestaert of zijn er daarvoor andere geschiktere partijen? Aangezien het puntensysteem eigenlijk al geen puntensysteem meer is, kan een ombuiging naar communicatie ter verbetering van de relatie stad-land en of stimuleren van een lokale markt worden aangegrepen om een nieuwe naam te verzinnen, zoals voorgesteld.

Hoogte van de vergoeding, werkgebied en vergroening

Sinds 2006 is de hoogte van de vergoedingen niet gecorrigeerd voor inflatie. Het ligt dus voor de hand om de vergoedingen voor maatregelen die effectief en doelmatig zijn voor inflatie te corrigeren. 5% zoals voorgesteld door ANV/LTO lijkt niet onredelijk, hoewel de hoogte van de vergoedingen eigenlijk al als tamelijk willekeurig wordt ervaren want "lang niet kostendekkend". Echter, het Groenfonds is gehouden aan de maximale vergoeding uit de catalogus Groenblauwe diensten: minder mag wel, meer niet omdat daarmee de vergoeding niet *Brusselproof* is. Voorkómen moet worden dat de uitkeringen niet rechtmatig zijn.

Een ander voorstel is om het werkgebied te vergroten en gelijk te maken aan het werkgebied voor agrarisch natuurbeheer. Aangezien de agrarische natuurvereniging Vockestaert ook als collectief de partner is van de provincie voor agrarisch natuurbeheer zit daar wel logica in. Vooral ook omdat het groenfonds streeft naar deelname van meer gemeenten in dit werkgebied. Wel is het zaak het werkgebied alleen uit te breiden naar stukken landschap met de kwaliteiten van Midden-Delfland:

open agrarisch met meerwaarde vanwege cultuurhistorische waarde, biodiversiteit en de nabijheid van het stedelijk gebied.

De tweede ronde van de vergroening van het gemeenschappelijk landbouwbeleid die geldig is in 2020 zou een verscherping kunnen betekenen van de eisen om in aanmerking te komen voor de vergroeningspremie. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat maatregelen waarvoor nu nog een vergoeding gegeven mag worden in de toekomst verplicht zijn, waardoor een extra vergoeding stapeling van subsidies zou zijn. Aangezien ANV en LTO zich hiervan bewust blijken te zijn is er nu geen aanleiding om hier veel aandacht aan te besteden, maar kan wel als voorwaarde worden gesteld voor de derde contractperiode (mocht dit het geval gaan zijn).

Aangezien de uitvoeringskosten 5-6% van de totale kosten bedragen, wordt het puntensysteem efficiënt uitgevoerd. Met al zijn taken is vooral ook de controleur niet kostbaar (tabel 3). In de steekproef kost een bedrijfsbezoek 1-2 uur. Als je 35 bedrijven per jaar controleert ben je exclusief administratie ook wel een uur of 50 bezig. Dat aantal uren zal de controleur ook moeten maken. De vergoedingen voor agrobiodiversiteit, landschapselementen en historische bebouwing zijn effectief en doelmatig. Van mozaiekbeheer en oud grasland was de effectiviteit in deze audit en evaluatie niet vast te stellen. Daar speelt de controleur een belangrijke rol. Gezien de geringe investering in de controles is het de vraag of de effectiviteit en doelmatigheid van deze maatregelen wel zeker zijn. Reden te meer om voor de derde ronde serieus werk te maken van de deelnamevoorwaarden voor de maatregel oud grasland en verankering van een aantal maatregelen in collectief weidevogelbeheer.

Literatuur

CBS GIAB-bestanden gemeenten Midden-Delfland en Maasland

Eekeren, N., G. Iepema & B. Domhof, 2016. Goud van Oud Grasland. Bodemkwaliteit onder jong en oud grasland op klei. Louis Bolk Instituut, Driebergen.

Gemeente Midden-Delfland 2016(?) Duurzaam Boer Blijven in Midden Delfland.

Holsteijn, M. van & F. van der Knaap, 2016. Jaarverslag vogelwerkgroep Midden-Delfland. Schipluiden

LTO Noord & Vockestaert, 2017. Toekomst puntensysteem Groenfonds Midden-Delfland. Conceptadvies, ANV Vockestaert en LTO Delflands Groen. Schipluiden

Korevaar, H.; Geerts, R.H.E.M., 2015. Species-rich grasslands for a higher biodiversity on highly productive dairy farms In: Grassland and forages in high output dairy farming systems. - Wageningen : 18th Symposium of the European Grassland Federation. Grassland Science in Europe 20: 443 - 445. Kruidenrijk grasland; Meerwaarde voor vee, bedrijf en weidevogels

Korevaar, H., 2016. Mogelijkheden om blijvend grasland in Natura 2000 gebieden te vernieuwen. Wageningen, PRI-rapport 637. Plant Research International, Wageningen UR

Kuiper, M. & L. van Groningen, 2016. Onderzoek kenmerken Oud Grasland. Natuurbeleven B.V. Ouderkerk.

Nonhof, C., 2014. Weidevogelpact Midden-Delfland. Natuurmonumenten, KNNV afd. Delfland, Vogelwerkgroep Midden-Delfland, LTO Noord afd. Delflands Groen, Agrarische natuurvereniging Vockestaert.

Schotman, A.G.M.; Melman, Th.C.P., (2011). Audit Groenfonds Midden-Delfland beoordeling uitvoering puntensysteem Groene Diensten. Alterra-rapport 2078, Wageningen UR

Schotman, A.G.M.; Melman, Th.C.P., (2011). Monitoring en evaluatie puntensysteem Groene Diensten Midden-Delfland. Alterra-rapport 2122, Wageningen UR

Terwan, P., & A. van Vliet, 2015. Strategische balans van het groenfonds Midden-Delfland. Paul Terwan onderzoek en advise & 't laage land streekadvies.

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport 2828
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AB Wageningen
T 317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Rapport 2828
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 10.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.